

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zala Primec

**Značilnosti in dileme alternativnih medijev
na primeru Tribune in Avtonomije**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zala Primc

Mentorica: doc. dr. Mojca Pajnik

**Značilnosti in dileme alternativnih medijev
na primeru Tribune in Avtonomije**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Značilnosti in dileme alternativnih medijev na primeru Tribune in Avtonomije

Alternativni mediji nastajajo zunaj uveljavljenih medijskih institucij, ustvarjajo jih večinoma amaterji, ki tako uveljavljajo pravico do komuniciranja. Pri tem ustvarjajo nove, bolj demokratične medijske prakse, ki ne delujejo v interesu kapitala, ampak javnosti. Alternativni mediji večinoma zagovarjajo progresivne družbene spremembe in si prizadevajo za participacijo posameznikov v njihovem produkcijskem procesu. Diplomsko delo obravnava značilnosti in dileme dveh slovenskih alternativnih medijev, Tribune in Avtonomije. Sprva se opredeli do vprašanja legitimnosti pojma alternativni mediji in skozi multiteoretski pristop ustvari teoretični okvir, iz katerega izhaja pri nadaljnjem raziskovanju. Študija z uporabo metode polstrukturiranih intervjujev ugotavlja motivacije, ideale in cilje producentov, način organiziranja ter produkcijski proces obeh medijev. Pri tem daje poudarek na financiranje, organizacijo dela, odprtost za participacijo posameznikov in na distribucijske kanale. Analizira tudi njuno vsebino, tako tekstovno kot vizualno. Diplomsko delo skuša skozi komparativno analizo in sintezo raziskovanje pripeljati do relevantnih sklepov in ugotovitev, ki kažejo na kompleksno naravo alternativnih medijev.

Ključne besede: alternativni mediji, organizacijska struktura, produkcijski proces, Tribuna, Avtonomija.

Characteristics and dilemmas of alternative media in the case of Tribuna and Avtonomija

Alternative media are produced outside the established media institutions and are created by amateurs, who in such way claim their communication rights. They explore new, more democratic media practices that do not serve the interests of capital, but of the public. They mostly advocate progressive social change and try to induce participation of individuals in their production process. The thesis is concerned with the characteristics and dilemmas of two Slovenian alternative media, Tribuna and Avtonomija newspapers. It initially determines the dilemma of legitimacy of the concept of alternative media and using a multitheoretical approach formulates a theoretical framework, which leads to further research. Using the method of semi-structured interviews the study analyzes the motivations, ideals and goals of the producers and the organizational structure and production process of both newspapers. In this it emphasizes the financing, organization of work, accessibility of participation of individuals and distribution of the media. It also analyzes their content, textual as well as graphical. The thesis, using a comparative analysis and synthesis, tries to lead reach to relevant conclusions and findings that illustrate the complex nature of alternative media.

Key words: alternative media, organizational structure, production process, Tribuna, Avtonomija.

Kazalo

1 UVOD	5
2 TEORETSKO POLJE ALTERNATIVNIH MEDIJEV	8
3 POLITIČNOST ALTERNATIVNIH MEDIJEV	10
4 ŠTUDIJI PRIMERA: AVTONOMIJA IN TRIBUNA	14
4.1 Metodologija	14
4.2 Motivacija, ideali in cilji	16
4.3 Organizacijska struktura	21
4.3.1 Financiranje	21
4.3.2 Participacija in organizacija dela	28
4.3.2.1 (Ne)enakost žensk	35
4.3.3 Distribucija	38
4.4 Tekstovna vsebina	40
4.5 Forma in likovni jezik	47
5 SKLEP	50
6 LITERATURA	55
PRILOGA A: Vprašanja za intervju	63

1 UVOD

Alternativni mediji nastajajo zunaj uveljavljenih medijskih institucij, večinoma v manjšem obsegu in izpod rok amaterjev, zato jih širša javnost kot tudi raziskovalci dominantnih medijskih teorij velikokrat spregledajo. K temu botruje tudi sam vrednostni sistem, iz katerega se ocenjuje njihovo relevantnost in vpliv. Večinoma se jih namreč postavlja ob bok mainstream, množičnim, komercialnim medijem in se jih ocenjuje na podlagi indikatorjev, ki se uporabljajo za merjenje njihove uspešnosti - branost, dolgoživost, obseg distribucije, produktivnost in profitabilnost. Le malo pa se daje pozornosti temu, koliko ti mediji posameznikom omogočajo uveljavljati pravico do komuniciranja, dostop do relevantnih informacij in kako pozorno nadzirajo oblast. V času, ko postaja globalni medijski prostor zaradi monopolizacije transnacionalnih korporacij, komercializacije, komodifikacije informacij in kulture ter vedno večje erozije javne sfere vse bolj problematičen, se ravno ideje in prakse, »ki jih ponujajo alternativni mediji za demokratizacijo komuniciranja in veljavnost civilne družbe, zdijo še toliko nujnejše« (Pajnik 2010b, 43). Alternativni mediji želijo namreč spodbujati ideje in spremembe, ne ustvarjati profita, želijo izzivati in presegati korporativni nadzor nad mediji in ga ne upravičevati in krepiti, s tem ko bi bili njegov del. Bralce naslavljajo kot aktivne člane civilne družbe ali skupnosti, in ne kot individualizirane potrošnike, večinoma pa ne delujejo kot zunanji opazovalci, ampak so njihovi producentje vpeti v različne skupnosti ali družbena gibanja, kar ustvarja bolj odgovorno novinarstvo usmerjeno v interese javnosti in državljanov, ne trga, državnih institucij in družbenih elit (po Ostertag 2007). A pri tem vseeno velja, da je alternativne medije težko konceptualizirati, saj imajo precej kompleksno naravo (Downing 2003) in se udejanjajo »v množtvu hibridiziranih, kontekstu specifičnih in naključnih načinov« (Atton 2003, 269), zato jih je »mogoče najbolje opisati z uporabo empiričnih primerov« (Pajnik 2010a, 13).

Zaradi njihovega pomena in hkratnega pomanjkanja raziskovanja v Srednji Evropi, na Balkanu in specifično v Sloveniji, je glavni cilj pričujočega diplomskega dela narediti celostno teoretično in empirično kulturološko ter komunikološko študijo dveh slovenskih alternativnih medijev, Tribune in Avtonomije, raziskati njune značilnosti, probleme in dileme, s katerimi se soočata, ter ju na vseh izbranih raziskovalnih nivojih med seboj primerjati. Slednje je relevantno zato, ker gre za medija, ki ju lahko opredelimo kot radikalno leva glede na ideale producentov in vsebino, a sta si hkrati v svojem produkcijskem procesu in

organiziranju precej različna. Avtonomija je tako primer medija, ki v skoraj vseh pogledih ustreza idealno-tipski kategorizaciji s svojo nekompromisno avtonomnostjo, usmerjenostjo v skupnost ter organiziranostjo na principih neposredne demokracije. Kontrastno pa Tribuna predstavlja nekakšen hibrid; krmari namreč med bolj uveljavljenimi načini medijske organiziranosti in alternativnimi produkcijskimi praksami, zaradi česar predstavlja svojevrsten raziskovalni izziv, ki ustvarja nove poglede na alternativne medije. Namen pričujočega dela bo tako tudi odpreti razpravo o opomenjanju alternativnih medijev in doprinesi k boljšemu razumevanju njihovih manifestacij in aktivnosti, ki so »konstituirane na osnovi lastnih pravil« (Atton 2002, 29).

Struktura diplomskega dela je osnovana na preseku različnih teorij o alternativnih medijih in na poudarkih, ki so jih uporabile sorodne študije primera. V uvodnem teoretičnem delu bom skozi deskriptivno metodo in analizo sekundarnih virov skušala razjasniti same dileme pri uporabi pojma alternativni mediji, ki so stalnica v teoretski produkciji, in zavzeti znotraj njih lastno raziskovalno pozicijo. Iz nje bom izhajala pri nadaljnjem multiteoretskem pristopu, preko katerega bom ustvarila teoretski okvir za razumevanje alternativnih medijev in s tem za podrobnejše raziskovanje Tribune in Avtonomije. Pri zastavljeni strukturi empiričnega raziskovanja obeh študij primerov sem največ črpala iz študije Sare Platon in Marka Deuzeja (2003), ki sta ustvarila raziskovalni model osrednjih vidikov delovanja alternativnega medija (specifično Indymedia), osnovan na dveh presekih. Na vertikalni liniji zastavljenega modela se nahajata »ideologija« kot normativne vrednote in ideali producentov ter »praksa« - vpogled v to, kako se vrednote križajo z dnevno rutino medija oziroma dejanskim produkcijskim procesom. Na horizontalni nivo sta uvrstila »proces« oziroma kako poteka organizacija dela in sprejemanje odločitev ter »dostop« oziroma odprtost medija za participacijo javnosti. Iz tega modela sem izpeljala ključne vidike raziskovanja, a ga hkrati precej prilagodila, pri čemer sem se predvsem opirala na strukturo Attonovega dela *Alternative Media* (2002) in njegove študije primera, ga tako dopolnila in mu dodala vidike, ki se zdijo za razumevanje delovanja Tribune in Avtonomije ključni. Pri empiričnem raziskovanju sem uporabila kvalitativno metodo polstrukturiranih intervjujev, pri čemer sem intervjuvala po dva sedanja ali bivša urednika obeh medijev.

Glede na zastavljeno strukturo me bodo sprva zanimali ideali in cilji producentov Tribune in Avtonomije ter kaj jih pri delovanju motivira. To služi za boljše razumevanje njunih produkcijskih procesov in organizacijske strukture. Pri vprašanju organizacije sem se

osredotočila na analizo financiranja, čemur se Platon in Deuze v svoji analizi izogneta. Zanimal me bo način zagotavljanja sredstev za produkcijo Tribune in Avtonomije, s poudarkom na (ne)institucionalnosti in odnosu do oglasov in trga. Razmerja moči, v katere sta oziroma nista vpeti študiji primera, močno vplivajo na ostale vidike delovanja, kot je organizacija dela in tudi omogočanje participacije posameznikov v produkcijskem procesu. Ta vidika bosta tako ključna pri nadaljnjem raziskovanju organizacijskega sklopa, ki ga bom zaključila z analizo distribucijskih kanalov obeh študij primerov. V zadnjem delu diplomskega dela se bom osredotočila predvsem na medija kot produkta, kar je ponovno vidik, ki ga Platon in Deuze (2003) spregledata. Analizirala bom značilnosti njune vsebine kot tudi samo formo medija, vključno z likovnim jezikom. Skozi komparativno analizo in sintezo bom v zaključku skušala raziskovanje pripeljati do relevantnih sklepov in ugotovitev o ključnih značilnostih in dilemah, določenih omejitvah ter pomenu ne samo Tribune in Avtonomije, ampak alternativnih medijev na sploh.

2 TEORETSKO POLJE ALTERNATIVNIH MEDIJEV

Polje raziskovanja alternativnih medijev je široko in poskusov njegove teoretske zamejitve veliko. Vsak teoretski pristop k alternativnim medijem ima različne poudarke oziroma se osredotoči na eno izmed ključnih značilnosti medija, izhaja iz različne sociološke ali medijske tradicije in temu primerno praviloma razvije nov, sebi lasten pojem. Pristope lahko razdelimo glede na to, kaj pojmujejo kot nujno značilnost za kategorizacijo določenega medija kot alternativnega. Prvi, manj številčni, operirajo s kriterijem kritične medijske vsebine. Sandoval (2009) in Fuchs (2010) sta tako oblikovala pristop »kritičnih medijev«, ki kot edini pravi kriterij alternativnih medijev poudarja kritično vsebino. A pri njihovi konceptualizaciji prevladujejo tisti pristopi, ki se osredotočajo predvsem na aktivne posameznike in poudarjajo participatorno naravo medijev ter s tem aktivno poseganje v demokratizacijo medijskega sistema. Gre torej za poudarjanje (bolj) demokratičnih produkcijskih in organizacijskih struktur pri ustvarjanju medija, kritična vsebina pa je zaželeno, a velikokrat ni razumljena kot nujen pogoj. Iz te teoretske pozicije izhajajo klasične teorije Bertola Brechta, ki je, nanašajoč se na radio, opredelil nujnost kritične, razmišljujoče drže, s čimer je vsak posameznik in vsak medij odgovoren sebi kot kolektivu. Vloga medija je spodbujati prejemnika k zavzetju aktivne vloge znotraj družbe, »razmišljujoči subjekt« naj bi bili tako sporočevalec kot prejemnik, to pa je za Brechta ključen demokratičen temelj medijev (McManus 1994). Podobno sta Walter Benjamin in Magnus Enzenberger kot osrednji demokratični in emancipatorni potencial medijev izpostavila spojitve vloge bralca in pisca, prejemnika in oddajnika oziroma potrošnika in producenta (v Sandoval 2009, 4). Tej teoretski liniji lahko torej ob bok postavimo konceptualizacijo »alternativnih medijev« (Atton 1999, 2001, 2002, 2003, 2008; Hamilton 2000, 2006; Harcup 2003; Guedes Bailey in drugi 2008; Pajnik 2010a, 2010b), ki naj bi v splošnem opredeljevali »inovativno v medijski vsebini in produkciji« (Pajnik 2010b, 48), »skupnostnih medijev« (Rennie 2006; Hadl 2007), ki poudarjajo participatorno naravo in odprtost medija, ki ga ustvarja določena geografska ali interesna skupnost; »radikalnih (alternativnih) medijev« oziroma »medijev družbenih gibanj« (Downing, 2001), ki so prav tako odraz kolektivitete (gibanja), ki skozi radikalno demokratično delovanje ustvarjajo radikalno vsebino; podobno zgornjima kolektivnima in participatornima konceptualizacijama tudi Rodriguez (2001) »medije državljanov« postavlja v vlogo opolnomočenja navadnih ljudi skozi reprezentacijo samih sebe in skupnosti, katere del so (Pajnik 2010b, 48). Pojem »avtonomni mediji« (Deleuze in Guattari 1987; Langlois in Dubois 2005) se osredotoča na

neodvisnost medija od državnih institucij in trga, »taktični mediji« (Lovink 2002; Waltz 2005) pa so nujno nekomercialni in usmerjeni v subverziranje dominantnih semiotičnih kodov skozi kulturno-umetniško akcijo. Poleg omenjenih je še kopica drugih konceptov (naši mediji, mediji civilne družbe, aktivistični mediji, disidentski mediji in drugi), ki teoretsko polje alternativnih medijev še bolj fragmentirajo. Pri tem se, kot se vidi že pri hitrem pregledu, posamezna pojmovanja med seboj povezujejo in prekrivajo, nekatera pa tudi v celoti izključujejo določene vidike delovanja medija, ki jih drugi pristopi postavljajo v ospredje.

Z množtvom različnih konceptov in operativnih pojmov vlada zmeda in zaradi občutka popolne ohlapnosti so nekateri teoretiki mnenja, da »ne more obstajati pomenljiva definicija alternativnih medijev« (Abel v Atton 2002, 9). Iz same besede »alternativno« lahko razberemo, da gre za »drugo« oziroma »drugačno od običajnega« ter hkrati za »dodatno možnost« oziroma »dopolnilo« (Hadl 2007, 11). V tem smislu lahko tudi razumemo alternativne medije kot tiste druge medije, ki naj bi nadomeščali ali dopolnjevali mainstream medije tako zaradi svoje vsebine in forme kot tudi zaradi načina produkcije in organizacijske strukture. Nekateri kritiki so zaradi tega inherentno binarnega, opozicijskega pomena pojma »alternativno« opozorili na nujno redefinicijo, saj naj bi te dihotomije kultivirale predstave o dominantnih nasproti zatiranim skupinam in masovni prevari nasproti avtentičnemu izrazu (Guedes Bailey in drugi 2008, 87). Dodaten problem pri operiranju s pojmom »alternativni mediji« predstavlja dejstvo, da je vedno nekaj alternativno nečemu v določenem prostoru in času in da gre za izpraznjen, oksimoronski, skrajno relativiziran pojem (Downing 2001). To seveda drži, a hkrati je ravno alterniranje za mislece kot so Kant, Hegel, Fichte in Schelling temeljni proces kognicije, ki se mu le težko izognemo. Ena ključnih teoretskih dilem pri raziskovanju alternativnih medijev se torej nanaša na samo uporabnost in legitimnost tega teoretskega pojma.

Vendar vsak teoretski pojem s področja alternativnih medijev in pristop, ki za njim stoji, v sebi nosi predpostavke, ki poudarjajo (zgolj) neko pozicijo ali vidik medijskega delovanja, ki je izključujoč do drugih ali pa problematičen na drugačni ravni. Državlanski, skupnostni, radikalni mediji oziroma mediji družbenih gibanj na primer sugerirajo nujno zamejenost alternativnih medijskih praks na interese nekega (geografskega ali interesnega) kolektiva, kar že od začetka izključuje teoretiziranja individualnih medijskih praks kot alternativnih. Vsak pojem ima torej »drugačne konotacije in nakazuje drugačno razlago glavnih značilnosti alternativnih medijev« (Cox in drugi 2010, 1). Semiotška raznolikost in omenjene

pomankljivosti nas v končni fazi prisilijo v izbiro denominatorja (Guedes Bailey in drugi 2008, 7). Ker pojem alternativni mediji razumem kot konceptualno nadmnožico, ki na neki ravni vpelje nujno zamejitev, a hkrati ohranja precejšnjo odprtost za bolj splošno aplikacijo, ki jo terja multiteoretski pristop, se mi zdi njegova uporaba najbolj primerna. Zaradi omenjenih problemov v teoriji je potrebna uporaba različnih teoretskih pristopov, ki omogočajo »komplementarne poudarke iz različnih vidikov alternativnih medijev« (Guedes Bailey in drugi 2008, 5), ali povedano drugače: pomembna je sinteza bolj »esencialističnih in relacijskih teorij, ki ne fiksirajo celotnega polja razlik« (Laclau in Mouffe 1985, 111). Z multiteoretsko analizo lahko namreč bolj celovito zaobjamemo teorijo in prakso alternativnih medijev, saj imajo nestalne, kompleksne in večinoma hibridne identitete, ki se ves čas odzivajo na družbeni, kulturni in politični kontekst okolja, v katerem nastajajo. Čeprav namenjeno radikalnim medijem, sta Downingov komentar, da ti mediji »vedno kršijo neka pravila, vendar redko vsa v vseh vidikih« (Downing 2001, ix) in prepričanje, da »ni enega pravega načina okvirjanja ali definiranja alternativnega medija« (Guedes Bailey in drugi 2008, 150), dobra začetna pozicija nadaljnjega raziskovanja.

3 POLITIČNOST ALTERNATIVNIH MEDIJEV

Z uvodnim pregledom raznolikosti in dilem znotraj teoretičnega polja ter razjasnitvijo lastne raziskovalne pozicije se lahko osredotočimo na esencializiranje alternativnih medijev, kot tistih, ki nastanejo v želji posameznikov ali neke skupnosti po uveljavitvi pravice do komuniciranja, pridobitvi demokratičnih vzvodov in s tem glas v javnosti, ki jim ga uveljavljene medijske institucije, usmerjene v profit in upravljane s strani družbenih elit, ne zagotavljajo. Alternativni mediji se tako ukvarjajo z vprašanji o širši vlogi komuniciranja in medijev, ki izhajajo iz 19. stoletja in za katera se zdi, da ne zanimajo več množičnih medijev. Tu gre predvsem za vprašanje razmerja med svobodo tiska in svobodo govora kot temeljno in neodtujljivo človekovo pravico. Nad njo je namreč prevladalo »prvenstvo ustavne pravice do privatne lastnine« (Splichal 2003, 988), ki je omogočilo množičnim medijem z veliko močnejšimi sredstvi kot jih imajo navadni državljani, da lahko bolje uživajo v svobodi tiska kot pa lahko državljani v svobodi izražanja. Pooblastitev tiska kot četrte veje oblasti¹, je posameznike »osvobodilo« kritične funkcije in aktivne vloge pri formuliranju javnega mnenja – ta je postal domena medijev (Splichal 2003, 988). Tako skušajo alternativni mediji preseči

¹ To lahko razumemo tudi kot povsem dobesedno predpostavko, da so mediji postali oblast.

odtujenost državljanov od javnega komuniciranja in se približati Kantovemu pojmovanju publicitete, ki je opredeljena kot transcendentna formula »javne pravičnosti in kot načelo javne rabe uma« (Splichal 2001, 29).

Tako je ena izmed ključnih družbenih sprememb, h kateri stremijo alternativni mediji, transformacija državljanov iz objektov poročanja v aktivne ustvarjalce medijskih vsebin, kar dosežejo z neposredno participacijo posameznikov v produkcijskem procesu. Alternativnih medijev tako večinoma ne ustvarjajo profesionalni novinarji, ampak »angažirani državljani, člani skupnosti, predstavniki manjšin, aktivisti družbenih gibanj oziroma t.i. amaterji-novinarji« (Pajnik 2010b, 44). Poleg reprezentacije interesov in potreb marginaliziranih skupin je torej ključna »možnost Drugega do samoreprezentacije« (Atton 2001, 3). Produkcijski proces alternativnih medijev je tako podvržen drugačnim normam, kot jih poznajo uveljavljene medijske institucije. Načelo profesionalizacije, objektivnosti, nepristranskosti in princip *pro et contra* alternativni mediji večinoma nadomestijo z angažiranim, odgovornim novinarstvom. Dodatna motiviranost izdajanja večine alternativnih medijev leži v nezadovoljstvu nad pokrivanjem tem, dogodkov in problemov na lokalni ravni s strani uveljavljenih medijev, kar je razkrila raziskava Royal Commission iz leta 1977 (v Harcup 2003, 360). Tako velikokrat pokrivajo teme in dogodke, ki ne najdejo svojega prostora v mainstream medijih, ali pa so precejšnje razlike v izbranih virih informacij, predstavljenih zornih kotih, diskurzih in stopnji raziskovanja, veliko manj pa se zanašajo tudi na poglede strokovnjakov in lokalnih elit. Vsebujejo alternativne vsebine, ki so inovativne, kritične, ne- ali transhegemonске, zagovarjajo družbene spremembe in predstavljajo mnenja, ki niso množična, ki nudijo drugačen pogled na družbene probleme in izzivajo *status quo*. Nujno vsebujejo »informacije za delovanje« in ne »informacij za potrošnje« (Waltz 2005, 2). Zato se večinoma izogibajo golemu novičarstvu in stremijo k bolj subjektivnemu pisanju, k umeščanju dogodkov, tem in diskurzov v družbeni kontekst in na sistemsko raven. Na ta način želijo spodbuditi kritičnost in dvigati zavest ljudi. Velikokrat so tako v vsebini kot formi zavezani eksperimentiranju, s čimer izprašujejo medijske konvencije.

Alternativni mediji so večinoma kritični do kapitalizma in neoliberalizma in si prizadevajo za (radikalne) družbene spremembe. Da bi lahko resnično presegli neoliberalno paradigmo se teoretiki alternativnih medijev večinoma strinjajo, da so potrebne koherentne alternative in ne gola kritika (Hadl 2007, 4). S tem se naslavlja potreba po uveljavljanju prefigurativne politike. Gre za idejo, »da je treba že s samimi načini političnega organiziranja in delovanja

ustvarjati prihodnost v sedanjosti oziroma vsaj deloma predvideti družbene spremembe, za katere si prizadevamo« (Vodovnik 2010, 25-26). Proces družbenih sprememb je precej bolj zapleten kot pa enostavna odstranitev napačne zavesti skozi kritiko (Williams 1980 v Harcup 2003), zato morajo alternativni mediji delovati na pozitiven, prefigurativen način s »predlaganjem, debatiranjem in prakticiranjem novih vrst družbenih odnosov in v končni fazi novega družbenega reda« (Harcup 2003, 363). Moto se glasi: če želiš družbeno spremembo, jo tudi proizvedi. Na organizacijski ravni tako velik delež alternativnih medijev stremi k čim bolj nehierarhičnemu modelu organiziranja, ki temelji na demokratičnosti, egalitarizmu, konsenzualnemu kolektivnemu odločanju in horizontalnosti. Osrednjega pomena je ideja »deljenja« ne glede na velikost kolektiva, s tem pa se zavrača formalno, birokratsko in hierarhično metodo »poslovanja« (Atton 2003, 64). Eden bolj uveljavljenih organizacijskih vidikov alternativnih medijev je tako tudi njihova neprofitna narava ter velikokrat brezplačna distribucija v manjšem obsegu. Zato, da lahko delujejo prefigurativno in v interesu državljanov oziroma skupnosti, nastajajo večinoma zunaj uveljavljenih medijskih in državnih institucij ter neodvisno od tržnih akterjev, ki bi vsiljevali lastne interese. Tako skušajo ostati nekomercialni ali pa so zavezani odgovornemu oglaševanju, torej oglaševanju zgolj lokalnih podjetij, nevladnih in civilnih organizacij ali pa projektov, ki jih (načeloma) podpirajo.

Lahko bi povzeli in rekli, da delujejo alternativni mediji v duhu javnega novinarstva, ki ga je spodkopala komercializacija, monopolizacija in standardizacija produkcije mainstream medijev (Pajnik 2010a) in da na večih ravneh, bolj ali manj eksplicitno, izzivajo koncentracijo medijske moči (Curran in Couldry 2003, 7). Pri tem ne gre za golo uporništvo, ampak za novo postavljena merila novinarstva in velikokrat njegovo (radikalno) interpretacijo in transformacijo. Zato je potrebno alternativne »prakse obravnavati na sebi in ne v odnosu do profesionalnega novinarstva, kot ga prakticirajo množični mediji« (Pajnik 2010b, 46). Tudi Rodriguez (2003) poudarja širšo vlogo alternativnih oziroma državljanskih medijev, ki ni zgolj nasprotovanje mainstreamu, ampak vzpostavitev lastne identitete in okolja, v katerem deluje; »[...] (imajo) sposobnost za rekodifikacijo lastne identitete [...] za aktivno interveniranje in transformiranje vzpostavljenega medijskega prostora [...] in izzivanje kodov, legitimiziranih identitet in institucionaliziranih socialnih odnosov [...] hkrati pa lahko opolnomočijo skupnost, ki je vpletena (v produkcijo tega medija)« (v Harcup 2003, 370). Alternativni mediji skozi lastno delovanje izprašujejo »ideje o resnici, realnosti, objektivnosti, strokovnosti, avtoriteti in kredibilnosti« (Atton 2008, 44).

Med alternativne medije pa moramo šteti tudi medije, ki v ospredju svojega delovanja nimajo družbenega in medijska aktivizma, torej ne naslavljajo družbenih fenomenov in problemov na angažiran način. Dober primer je autistics.org, spletni medij avtistov, ki so drugače povsem izključeni iz javnosti, saj v njihovem imenu govorijo avtoritete, kot so starši ali zdravniki (Waltz 2007, 27). Tovrstni mediji opolnomočijo marginalizirano družbeno skupino in četudi v ospredju tako ni družbena kritika in želja po (radikalnih) družbenih spremembah, jih lahko razumemo kot alternativne. Atton (2001) zato poudarja potrebo po teoriji, ki ne bo omejena na aktivistične in uporniške medije, ampak jo je možno aplicirati še na umetniške in literarne medije, ter tudi na nove kulturne oblike, kot so »zini« in hibridne oblike elektronskega komuniciranja. Pri tem je na mestu opomba, da medij v svoji biti kot javni akter v širšem pomenu nikoli ni zgolj eno ali drugo (npr. zgolj umetniški ali politični), ampak se različni vidiki med seboj prepletajo. Političnost tu razumemo ne kot domeno specifične sfere, ampak kot »dimenzijo, ki je inherentna vsaki človeški družbi in ki determinira našo ontološko stanje« (Mouffe 1993, 3). Tako alternativni mediji s svojim delovanjem izprašujejo novinarske standarde, na novo izumljajo novinarske prakse, vsebine in forme, kar pa ima (lahko) daljnosežen družbeni vpliv in je v sebi akt političnosti.

Eden ključnih poudarkov, ki bo tudi osrednjega pomena za naše raziskovanje, je, da imajo alternativni mediji hibridno naravo, ki presega binarno opozicijo napram mainstream medijem, saj gre za kompleksne procese in prakse, ki velikokrat prevzemajo določene vidike mainstream medijev. Tako so lahko alternativni mediji radikalni v svoji formi organiziranosti, a pri vsebini reproducirajo profesionalne prakse (Atton 2008, 34) ali obratno. Značilna je kombinacija elementov uveljavljene medijske produkcije in izumljanje novih, ki jih skupaj implementirajo v »lasten novinarski etos in politično misel« (Berrigan v Guedes Bailey in drugi 2008, 87). Tako seveda ni samo v odnosu do mainstream medijev, ampak do družbe nasploh. »Agonističen in antagonističen boj za ali proti hegemoniji in konsenz ali kompromis, ki izhaja iz teh družbenih pogajanj, je vedno le začasen« (Guedes Bailey in drugi 2008, 154). Zato je alternativno novinarstvo po Attonu (2008) potrebno razumeti na način, da lahko zasede »liminalne, vmesne« pozicije na principu *mix-and-match* in se oddaljiti od razumevanja po principu »ali-ali« (Harcup 2005, 362). Alternativne medijske prakse bi morale biti »razumljene v polju svoje realizacije, v odnosu do prilastitve komunikacijskih sredstev s strani socialnih subjektov znotraj njihovega socialno-kulturnega okolja in v oziru na njihovo angažiranost v dejanski praksi« (Vatikiotis 2008, 113). Alternativni mediji so podvrženi nenehnemu pogajanju in transformiranju glede na potrebe njihovih producentov.

Vse to pa kliče po drugačnem raziskovalnem pristopu, tako da njihovo identiteto ne razumemo kot stabilno in neodvisno, ampak ravno obratno - kot fluidno, fleksibilno, odvisno in delno naključno (Guedes Bailey in drugi 2008). Preko študij primerov in analize različnih vidikov določenega alternativnega medija je potrebno ugotavljati, kako se ta hibridnost in različnost pozicij odraža, deluje in vpliva na alternativni medij, kar pa lahko proizvede tudi nove premike v teoriji. Zato se bom v nadaljevanju predvsem posvetila praktičnemu raziskovanju dveh alternativnih tiskanih medijev – Avtonomiji in Tribuni.

4 ŠTUDIJI PRIMERA: AVTONOMIJA IN TRIBUNA

Avtonomija je uradni časopis Federacije za anarhistično organiziranje (v nadaljevanju FAO) in »medij širšega anarhističnega gibanja« (Avtonomija – časopis anarhističnega gibanja 2010a). Prva številka je izšla novembra 2009, sledili pa sta ji še druga aprila 2010 in tretja maja 2011. Izhaja v tisoč izvodih, je brezplačnik, njeni producentje pa so anarhisti, večinoma mladi amaterji-novinarji.

Tribuna je študentski časopis, ki je izhajal od leta 1951, nato pa bil v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ukinjen. Stvar analize bo na novo »prebujena« Tribuna, ki od decembra 2009 izhaja pod okriljem Študentske organizacije Univerze v Ljubljani (v nadaljevanju ŠOU). Trenutno izhaja v pet tisoč izvodih, je brezplačnik, njeni producentje pa so večinoma študentje, prav tako mladi amaterji-novinarji.

4.1 Metodologija

Ker sta Avtonomija in Tribuna precej neraziskana medija, sem se odločila za kvalitativno metodo polstrukturiranega poglobljenega intervjuja. Gre za metodo, ki dominira v študijah alternativnih medijev in ki je glede na njihove raziskovalne poudarke še posebej primerna (Atton 2009). Poglobljeni polstrukturirani intervjuji so intenzivni individualni intervjuji z manjšim številom izpraševancev, preko zastavljenih vprašanj pa se želi raziskati njihovo perspektivo na določeno stvar. Metoda je primerna predvsem za pridobitev podrobnejših informacij o razmišljanju in obnašanju izpraševanca ali za poglobljeno raziskovanje novih problemov ali vprašanj (Boyce in Neale 2006). Z njo se izpostavlja izkušnje medijskih producentov, omogoča interen vpogled v razumevanje njihove kulture in tudi razumevanje

pomena produkcijskih procesov (Jensen v Atton 2009). Tako pridobimo kontekst za podatke, ki so nam na voljo, to pa ustvarja bolj celovito sliko fokusa našega raziskovanja (Boyce in Neale 2006).

Vendar ima metoda svoje omejitve. Odgovori intervjuvancev so lahko pristranski, saj si lahko osebe želijo narediti dober vtis, metoda pa je tudi precej časovno zamudna. Atton (2009) poudari pomanjkljivosti, ki nastajajo pri uporabi tovrstne metode pri raziskovanju alternativnih medijev. Pri študijah primera naj bi se le redko navajalo različne podrobnosti izvedenih intervjujev, kot so zastavljena vprašanja, kakšni so bili pogoji, v katerih so intervjuji potekali, kdo so bili intervjuvanci in zakaj so bili izbrani. To daje dodaten relevanten vpogled v zbrane podatke, zato bom pri opisu konteksta opravljenih intervjujev skušala biti čim bolj specifična. Metoda poglobljenih polstrukturiranih intervjujev pa zato, da lahko služi kot vir podatkov, zahteva od izpraševalca oziroma raziskovalca določeno mero kontekstualnega znanja, vršenje argumentacije in tudi domnevanja (Wengraf 2001, 1) ali povedano drugače; odgovore je potrebno interpretirati. Pri tem sem črpala tako iz lastnih izkušenj pri produkciji Tribune in vedenja, ki sem ga imela o delovanju Avtonomije preko njenih producentov, s katerimi sem v nenehnem stiku, kot tudi iz pridobljenega teoretičnega znanja.

Na intervjuje sem se ustrezno pripravila. Vnaprej sem oblikovala temeljna vprašanja (glej prilogo A), ki pa sem jih sproti dopolnjevala in poglobljala s podvprašanji glede na razplet pogovorov. Intervjuvanci so bili tako pri odgovarjanju precej svobodni, saj gre za fleksibilen proces usmerjen v to, kaj se zdi intervjuvancu pomembno pri razlagi. Izbrana vprašanja sem osnovala na podlagi zastavitve strukture diplomskega dela in poudarkov iz teorij o alternativnih medijih, smernice pa sem črpala tudi iz drugih empiričnih študij s tega področja. Poleg že omenjene študije Indymedia (Platon in Deuze 2003) in Attonove zbirke študij fanzinov, medijev socialnih gibanj in tudi anarhističnih medijev (2002), so bili ključni tudi primeri v delu *Radical Media* (Downing 2001). Za moje raziskovanje sta bili relevantni predvsem študiji ameriške televizijske postaje Paper Tiger Television in italijanskega alternativnega radija Radio Popolare. Njun raziskovalni fokus je sicer nekoliko različen, a v preseku obravnavata vse sfere organizacije in produkcije, ki sem si jih zadala raziskati na primeru Tribune in Avtonomije.

V vzorec sem vključila štiri posameznike, ki so bili ali so še v uredništvu obeh medijev. Za potrebe raziskovanja Avtonomije sem intervju opravila s članico ljubljanske lokalne anarhistične skupine, ki je kot urednica sodelovala pri produkciji prvih dveh številk medija, izvajala lektorsko funkcijo in bila tudi aktivnejša producentka pri tretji in s tem zadnji do sedaj izdani številki. Zaradi izražene želje bo ostala anonimna in jo bomo naslavljali kot »intervjuvanka«. Drug sogovornik je bil Matic Primc, član mariborske lokalne skupine in urednik zadnje izdane številke Avtonomije leta 2011, prav tako aktivnejši producent medija, ki je opravljal tudi oblikovalsko funkcijo. Oba intervjuvanca tako sodelujeta pri produkciji Avtonomije že od začetka zastavljenega projekta in imata tako dober vpogled v širše delovanje medija in FAO nasploh. Za potrebe raziskovanja produkcije Tribune sem opravila intervju z dvema sedanjima urednikoma. Robert Bobnič je v uredniški ekipi od samega začetka in je vlogo glavnega urednika prevzel januarja 2011, Jurij Smrke pa je član uredništva od novembra 2010 in pisec za Tribuno od prve izdaje naprej. Zaradi svoje celovite in daljše vpetosti v produkcijski proces medija sta bila najprimernejša sogovorca.

Intervjuji so bili izvedeni med 2. in 5. avgustom 2012, trajali pa so med eno in dvema urama in pol, odvisno od količine časa, ki ga je imel sogovornik na razpolago, in od zgoščenosti govora ter načina artikulacije. Nekateri so bili bolj konkretni in gostobesedni, predvsem intervjuvanca iz Avtonomije, urednika Tribune pa sta več teoretizirala in si za odgovore vzela tudi več časa. Intervjuji so potekali nekje na prostem, s čimer sem želela vzpostaviti čim bolj sproščene okoliščine, ki bi mi olajšale izvedbo intervjuja. Za metodo polstrukturiranih intervjujev sem se odločila, ker omogoča primerjavo obeh medijev, a hkrati omogoča poglobitev v specifične vidike medija, ki so zanj ključni. Zbrane podatke iz intervjujev sem povzela v širše ugotovitve, za ilustrativne namene pa sem uporabila tudi posamezne citate. Vsi intervjuji so bili z dovoljenjem intervjuvancev posneti in kasneje prepisani na transkripte².

4.2 Motivacija, ideali in cilji

Da bi lahko razumeli značilnosti Avtonomije in Tribune in tudi probleme, s katerimi se soočata, je potrebno najprej razumeti motivacijo njunih producentov, njihove ideale oziroma »idealnotipske norme in vrednote, ki si jih delijo« (Platon in Deuze 2003, 345) ter cilje, ki si jih postavljajo. Na tem mestu je potrebno opozoriti, da »alternativnih medijev ne smemo

² Gradivo je dostopno pri avtorici diplomskega dela.

razumeti kot linearnih, vnaprej načrtovanih in zavestnih procesov usmerjenih proti določenemu cilju» (Rodriguez 2001, 22). Velikokrat je že ustvarjanje alternativnega medija namreč cilj sam po sebi, vseeno pa bom skušala mestoma identificirati nekakšne splošne cilje delovanja obeh študij primerov. Dodatno me bo zanimal preplet njihovih idealov, ki so vezani na delovanje družbe in posameznika v družbi, kot tudi bolj konkretne predstave o medijskem delovanju. Seveda gre pri tem za določeno mero generalizacije, ki jo lahko razumemo kot konsenz producentov o osnovnih predpostavkah lastnega delovanja, saj jih združujejo skupni elementi njihovega vrednostnega sistema in političnega razumevanja, s tem pa tudi deljenje diskurzov, s katerimi problematizirajo partikularne socialne fenomene (Fenton 2008, 70). Albert (1997) celo izpostavi iste notranje vrednote kolektiva kot ključen kriterij kategorizacije medija kot alternativnega, Waltz (2005) pa trdi, da je za uspešne alternativne medije značilno, da operirajo na načine, ki motivirajo njihove producente, pri čemer ni jasno, kaj jih opredeljuje kot uspešne. Poleg vrednot se bom tako osredotočila tudi na motivacijo producentov obeh študij primerov, torej njihove razloge za ustvarjanje medija, saj je med drugim tudi »ključno za presojanje alternativne medijske vsebine upoštevanje izhodišča, motivacije za nastanek radikalnega novinarskega besedila« (Pajnik 2010b, 45). Pri analizi je pomagala jasna, velikokrat na manifesten način predstavljena agenda delovanja in veliko vsebine, osredotočene na samorefleksijo, do te tematike pa so se producentje opredelili tudi v izvedenih intervjujih.

Za boljše razumevanje delovanja Avtonomije je nujno potrebna kratka opredelitev anarhizma, ki ni neka homogena zaokrožena miselna tradicija, rezultat posameznih anarhističnih »mislecev« (Vodovnik 2010, 5), ampak gre za precej heterogene ideje, ki imajo nekaj ključnih skupnih točk. Anarhizem »je socialno-ekonomska, politična teorija in praksa, katere cilj je (po Proudhonu) doseči *anarhijo* – stanje brez vladarja« (Vodovnik 2010, 18). Anarhisti zavračajo kakršno koli oblast, hierarhijo in avtoriteto, privatno lastnino in akumulacijo kapitala, ki po njihovem mnenju s seboj prinesejo izkoriščanje. Zavzemajo se za popolno (ekonomsko, politično...) svobodo, solidarnost in enakost posameznikov, za organiziranost družbe na principih neposredne demokracije in s tem za vzpostavitev strategij delovanja in ne neke končne družbene ureditve, ki preprečuje prilagajanje in procesualnost. Glavni element anarhizma je tako »dialektika med svobodo in organiziranim delovanjem v anarhistični praksi« (Downing 2003, 247). Ideale, motivacije in cilje producentov Avtonomije, ki so odraz samih anarhističnih idej in principov FAO, deklarirajo že v uvodniku prve številke. To lahko razumemo kot logično posledico enega ključnih razumevanj vloge lastne medijske

produkcije: »(Avtonomija) je orodje interne refleksije naših praks in razjasnjevanja naših stališč ter hkrati prostor njihove pisne artikulacije« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2010a). Interna refleksija se je tako že na začetku osredotočila v opredeljevanje do lastnega medijskega projekta. Smoter Avtonomije tako vidijo tudi v komunikaciji z njihovimi zavezniki v regiji in širše ter v konkretnem povezovanju z njimi, v javni prezentaciji svojih stališč in komunikaciji z ostalimi javnostmi ter kot način beleženja lastne zgodovine (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009a, 3). Skozi tovrstno komunikacijo si želijo vzpostaviti in krepiti identiteto anarhista in anarhistov kot kolektivitete. Marshall (1991) poudari, da imajo kolektivne identitete, ki se jih artikulira skozi alternativne medije dvojni namen. Na prvi, interni ravni, te identitete oblikujejo občutek pripadnosti določeni skupnosti, na drugi, eksterni ravni, pa izzivajo in spreminjajo dominantne ideologije (v Guedes Bailey in drugi 2008, 91). Alternativen medijski projekt, kot je Avtonomija, tako ni enostaven izraz kolektivitete, ampak »je javna diskurzivna aktivnost preko katere se šele vzpostavi« (Atton in Hamilton v Harcup 2003, 370) in »rekodificira« (Rodriguez v Harcup 2003, 370). Časopis naj bi deloval tudi kot eno od »orodij za agitacijo in propagando«, ki bo omogočilo predstavitev njihovih »idej in predlogov širši množici« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009c, 9). V tem smislu lahko v enem izmed prvih člankov preberemo, da primarni interes ni »doseganje prepoznavnosti v ozkih krogih specializiranih bralcev in piscev politične teorije«, ampak da jih zanima »vzpostavitev političnega konflikta v družbi, ki spi« oziroma »teorijo pripraviti do političnih učinkov« (Pavlišič 2009, 41). Iz vseh teh zastavkov lahko torej sklepamo, da je njihov cilj širiti svojo prakso med ljudi in nagovarjati širšo javnost tudi oziroma predvsem preko Avtonomije, čeprav kot rečeno to naj ne bi bila njena primarna naloga. Producentje pričakujejo, da bodo s časopisom »sprožili širše razprave, tako med zavezniki kot širše v družbi« in da bodo zavrnili »vse tiste dolgočasne in neosnovane kritike« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009a, 3) njihovega delovanja. V naslednji številki pri recenziranju anarhistične publikacije *L'Insurrection qui vient*, lahko preberemo, da je tekst te publikacije »namenjen specifični publiki«, kar je »tudi edino smiselno. Nima ambicije, da bi komuniciral z aparatčki, ki svoje službovanje v teh in onih institucijah slikajo kot prvovrstni politični aktivizem« (Pavlišič in Pregelj 2010, 55). S tem se meri predvsem na določene skupine in aktiviste, ki delujejo v nevladnih organizacijah, v organizacijah, kot je Študentska organizacija v Sloveniji, znotraj sindikalnih zvez in drugih institucijah. »Tudi s širšo publiko si nima kaj pomagati« (Pavlišič in Pregelj 2010, 55). To strinjanje s pozicijo recenzirane publikacije je v popolnem nasprotju s prej manifestiranimi cilji Avtonomije. Čeprav kot enega izmed ciljev naslavlja komunikacijo z javnostjo, priznavajo, da je bila

ravno ta izredno zapostavljena. Producentje Avtonomije celo delno zavračajo komuniciranje s širšo alternativno javno sfero, redni stik imajo zgolj s sorodno avtonomnimi iniciativami, s katerimi si delijo organizacijske ideale, pravi intervjuvanka. Gre za ilustrativen primer že omenjenega dejstva, da znotraj FAO ter s tem Avtonomije ni enotnega mnenja o njihovem odnosu navzven, torej do širše javne sfere, kot tudi ne do tega, kdo so njihovi »zavezniki«. Nekateri bi si tako želeli Avtonomijo izkoristiti predvsem za naslavljanje širše javnosti, drugi pa v tem ne vidijo smisla in ohranjajo Avtonomijo osredotočeno predvsem na interno komunikacijo. Ta neenotnost se kaže posledično tudi pri zaželeni stopnji nasprotovanja (kapitalističnemu) sistemu, o tem ali so dovoljeni (minimalni) kompromisi pri idealih, kar bi omogočilo več finančnih sredstev in s tem možnost za širšo prepoznavnost. Tako se znotraj bolj aktivnih producentov Avtonomije pogledi na določene vidike lastnega delovanja velikokrat povsem nasprotujejo. O tovrstni dinamiki bomo podrobneje govorili pri raziskovanju organiziranosti dela znotraj Avtonomije.

Kljub različnemu razumevanju odnosa do javnosti in delno do sorodnih alternativnih iniciativ, se na manifestni ravni vseeno strinjajo o ključnih idealih svojega delovanja. Popolna »neodvisnost od vseh (para)državnih institucij, kot so nevladne organizacije, organizacije na področju kulture ali umetnosti, univerze in ostale akademske institucije« ter nekomercialnost in neprofitnost (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2010a), horizontalna neavtoritarna samoorganizacija in prakticiranje direktne demokracije, avtonomija posameznika in v projekt vključenih skupin ter združevanje, povezovanje, solidarnost in vzajemna pomoč (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009č, 11). Časopis opredeljujejo kot izraz kolektivnega dela, pri njem pa naj bi sodelovalo veliko število ljudi iz FAO in tudi širše. Zato lahko rečemo, da je ideal tudi produkcijska odprtost in omogočanje participacije posameznika v medijskem projektu. Ključna motivacija za anarhistično delovanje, na katerem temelji Avtonomija, je želja po radikalnih družbenih spremembah, ki jih je potrebno vzpostaviti v obliki prefigurativne politike kot proces od spodaj in to že danes. Gre za konkretno afirmacijo »želje in potrebe po izumu novih oblik vsakdanjega življenja in njihovega strukturiranja v dolgoročen politični projekt, katerega horizont je temeljna sprememba celotne družbe. Ni nam dovolj zgolj jasna zavest, da to hočemo, vemo tudi, da je to možno« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009b, 4). Motivacija za produkcijo medija oziroma tega, da »konkretni ljudje svoja življenja investirajo v projekt«, je v tem, da »verjamejo, da je revolucionaren« (Pavlišič in Pregelj 2010, 55) in bo odražal njihove želje in potrebe.

Podobne poudarke na ravni idealov in ciljev podaja tudi študentski časopis Tribuna, ki pa se do njih ne opredeljuje na podobno manifesten način. V članku na Wikipediji, ki so ga uredili sedanji in bivši uredniki, lahko preberemo, da »gre za izrazito levo in socialno usmerjen časopis, ki je hkrati eden izmed glavnih kritikov dogajanja na politični levici« (Wikipedia). Obuditev vidijo kot »zahteven projekt, ampak očitno nujno potreben« (Tribuna 2010c, 3). Ta potreba prihaja predvsem iz ugotovitve, da je v času prve številke Tribune izhajalo kar devet samooklicanih študentskih časopisov na področju Univerze v Ljubljani, ki pa »so (bili) vsi apolitični«, pri čemer ne samo, da je študentski medij lahko »družbeno relevanten nasploh - ima tudi možnosti in obveze, ki jih drugi množični mediji nimajo« - v sedanji medijski situaciji so edini, ki lahko omogočijo prostor »inventivnemu študentskemu mnenju, raziskovanju, analizi«, pri čemer to »na eni strani pomeni aktivnost per se, na drugi pa jo spodbuja« (Smrke 2009, 2). Korsika pravi, da naj bi bila ena »osnovnih nalog Tribune [...] študente spodbuditi, da v javnosti zavzamejo svojo vlogo, pa ne samo do svojih problemov, ampak tudi do problemov širše družbe.« (v ŠOU v Ljubljani 2009). S temi besedami bivši in sedanji urednik Tribune povzameta razumevanje vloge in cilje Tribune. Njena političnost se kaže v odkriti angažirani družbeni kritiki, s katero naj bi zapolnili izpraznjenost danes depolitizirane leveice kot miselne tradicije. Enako svoje poslanstvo razumejo v Avtonomiji, kjer si želijo »najbolj radikalni pol lokalne politične scene vsebinsko in teoretsko zapolniti« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009b, 7), saj je »na tistem svojem polu, ki nas zanima«, torej levem, »praktično izpraznjeno« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009b, 6). Oba medija deklarirata, da ne želita pomirjati konfliktov v družbi, ampak jih odpirati tam, kjer so nujno potrebni za njen razvoj v bolj demokratično smer. Korsika, prvi neodgovorni urednik, kot se odgovorni uredniki v Tribuni ironično imenujejo, v enem izmed člankov poudari, da je potrebno pogledati na »svoj eksistenčni položaj, na našo vpetost v mezdne odnose in na to, kdo so tisti, ki nam jih določajo« ter da je za začetek rešitve nujno spet »začeti misliti utopično« in »tematizirati [...] radikalne predloge.« (Korsika 2010b, 24). V osrčju motivacije za izhajanje Tribune je torej prav tako kot pri Avtonomiji potreba po radikalnih družbenih spremembah, pri čemer lahko rečemo, da kot nujni predpogoj izpostavlja »transformacijo v polju simbolnega« (Bečirevič 2011, 14), torej uveljavitev novih diskurzov in razumevanj družbenih fenomenov. To se bi naj doseglo, če sploh, skozi »teoretsko delo, ki mora [...] vključiti branje kritike politične ekonomije« (Korsika 2010b, 24). Torej gre ponovno za poudarjanje potrebe po sistemski kritiki, po vsebini, ki postavlja tematike v širši politično-ekonomski kontekst. To teorijo pa je potrebno »zlivati k praksi« (Bohak 2011, 8).

Nujnost tega zlitja, torej poudarjanje prefigurativne politike, pa je osrednjega pomena za tudi Avtonomijo. Bobnič v intervjuju pove, da so ljudje, ki so pristopili k Tribuni, veliko investirali vanjo zato, ker so jo »videli kot nekaj, s čimer se lahko izražajo, povejo nekaj drugače«. Motivacija torej leži v možnostih nekonvencionalnega, svobodnejšega medijskega delovanja, ki ga Tribuna ponuja, kar bi lahko označili kot eno glavnih motivacij producentov alternativnih medijev nasploh.

4.3. Organizacijska struktura

Večina teoretskih pristopov (Atton 2001, 2003; Downing 2001; Couldry in Curran 2003; Rodriguez 2003 in drugi) kot ključno lastnost alternativnih medijev poudarja (bolj) demokratičen način organiziranja njenih producentov. Gre za prepričanje, da mora medij z lastnim delovanjem ustvarjati medosebne odnose in družbene strukture delovanja, za katere sam agitira. Kritična vsebina in demokratični ideali torej niso dovolj, če bi se naj ti mediji resnično želeli boriti za (radikalne) družbene spremembe. Sam način organizacije (in produkcije) teh medijev služi kot alternativa, kot politična drža, ki oblikuje temelje za vzpostavitev »reda z večimi avtoritativnimi strukturami v vrsti številnih dimenzij, za razliko od enega središča za javno avtoritativnost in moč« (Bohman v Fenton 2008, 66). Prav skozi organizacijsko strukturo naj bi se namreč alternativni mediji uprli »korporativnemu in političnemu prevzemu, kateremu se mainstream novinarstvo velikokrat ukloni« (Pajnik 2010a, 4). Problem v prvi vrsti niso moralno sporni, neprofesionalni ali netaletrirani novinarji, ampak je vzrok odtujenega novinarstva potrebno iskati v sami strukturi organizacije. Ključni pri medijski produkciji so trije organizacijski vidiki – financiranje, organizacija dela in odprtost za participacijo ter distribucija.

4.3.1 Financiranje

Teoretiki in producentje avtonomnih medijev, tudi intervjuvanci iz Avtonomije in Tribune, kot osrednji problem delovanja izpostavljajo financiranje tovrstnega medijskega projekta, s čimer bi se verjetno strinjali tudi kolegi v bolj uveljavljenih, profesionalnih medijih. Zagotovljena finančna sredstva pogojujejo medijski obstoj. Hkrati pa je pri producentih alternativnih medijev stvar mogoče nekoliko bolj kompleksna - večinoma se namreč ustvarja dilema med »ekonomskim preživetjem in političnimi ambicijami« (Comedia 1984, 96)

oziroma ideali producentov, ki so večinoma ravno antikapitalistični in usmerjeni zoper podrejanje medijskega delovanja ekonomskim interesom, kar lahko razumemo kot »vir zla«, ki je povzročil konec novinarstva (Hardt, 1996). Zato se je neodvisnost od trga in državnih institucij sprva razumelo kot ključen kriterij za opredelitev nekega medija kot alternativnega in hkrati eden od njegovih pomembnejših dosežkov na sploh. (Atton 2002, 2007; Langlois in Dubois 2005; Hadl in Dongwon 2008 in drugi). Vrednost te neodvisnosti je namreč dvojna. Kot prvo že sama po sebi kaže na to, da je tovrstno delovanje sploh možno, s čimer naj bi alternativni medij razkrinkali vseprisotno ideološko pozicijo kapitalizma, da je sodelovanje na (komercialnem) trgu nujno za preživetje. Kot drug pozitiven vidik neodvisnosti pa lahko opredelimo potencial, da medij služi interesu javnosti ali svoje skupnosti in se torej ne prilagaja oglaševalcem, političnim in ekonomskim elitam, lastnikom, razpisnim pogojem in drugim partikularnim interesom tistih z večjo družbeno močjo.

Na tej neodvisnosti alternativnih medijev gradijo svoje temelje različni teoretski pristopi, a temu največ pozornosti posvečajo teoretiki avtonomnih medijev (Deleuze in Guattari 1997; Langlois in Dubois 2005). Ti poudarjajo, da avtonomni mediji niso zgolj nekomercialni, nevladni in nemainstream, ampak tudi protikomercialni, protivladni (Hadl in Dongwon 2008, 88) in protimainstream (Pajnik 2010b, 50); so torej kontrahegemonski in delujejo v želji popolnega izstopa iz ekonomsko-političnega sistema. Teoretiki avtonomnih medijev in producentje medijev, ki se opredeljujejo kot takšni, izhajajo iz tradicije socialnega anarhizma, marksizma in drugih radikalno levičarskih teorij, ki v ospredje postavljajo neodvisno samoorganizacijo skupnosti, v tem primeru skupnosti, ki ustvarja nek medij. Da bi ti mediji sploh lahko delovali v svoji popolni avtonomnosti in želji po brezplačni distribuciji, ki je še eden od načinov zoperstavljanja tržni logiki, morajo minimalizirati stroške in iskati alternativne vire financiranja. Tako se neodvisni mediji vzdržujejo s prostovoljnimi ali v najboljšem primeru prekernim delom, z maloštevilno naklado in omejeno distribucijo ter predvsem na osnovi donacij. Zaradi tega nimajo nikakršnih kapitalskih rezerv, zato se prebijajo iz številke v številko, ponavadi nevedoč, kdaj bodo imeli dovolj denarja za naslednjo izdajo. Po tem principu deluje tudi Avtonomija, ki je svoj ključen ideal manifestirala kar z izbiro imena časopisa. Producentje medija so nekompromisni pri svojih anarhističnih načelih zavračanja kapitalističnega sistema, logike blaga, hierarhij in kakršnih koli avtoritet, kot so država in njene institucije, ter s tem pri ohranjanju popolne neodvisnosti. Vendar je potrebno poudariti, da kljub idealu avtonomnosti in »svobodne kreativnosti« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009b, 7) nikoli resnično ne morejo izstopiti iz kapitalističnega

sistema, česar se, kot pravita intervjuvanca, tudi sami zavedajo. Avtonomnih medijev ne smemo »absolutizirati kot praks, ki nimajo nič opraviti z ekonomskim sistemom« (Pajnik 2010b, 56), saj ne delujejo znotraj (njim) idealnih pogojev, katere v resnici šele želijo ustvariti. Splošna politično-ekonomska dilema katerega koli kritičnega projekta je ta, da za delovanje potrebuje sredstva, ta pa so prisotna zgolj v družbi, ki jo skuša ta projekt spremeniti ali celo razpustiti (po Atton and Hamilton 2008, 26).

V tem smislu jih je potrebno razumeti predvsem kot prakse, ki zavračajo referenčni okvir ekonomske nujnosti - dobičkonosnost in boj za občinstvo ter oglaševalce (Pajnik 2010b). A ker, kot rečeno, producentje denar za delovanje Avtonomije potrebujejo, jih finančna neodvisnost od institucij in trga pripelje v drugo obliko odvisnosti; od naključnih donacij in lastnih sredstev. Zaradi nestabilne in nejasne finančne slike tako ne morejo pogosteje izhajati, čeprav si slednjega želijo, pri čemer ima svojo vlogo tudi način horizontalne, nehierarhične organiziranosti, o čemer bomo govorili kasneje, hkrati pa jim ta situacija onemogoča tudi daljnosežno načrtovanje. Večino financ si namreč zagotovijo s prodajo večje količine Avtonomij lokalnim anarhističnim skupinam, nekaj pa jih kupijo tudi posamezniki, ki niso del njihove skupnosti. Priporočena cena izvoda je en evro, s tem da sprejmejo tudi izdatnejšo podporo. Da bi sprotno nabiranje financ delno premostili, so po dolgih debatah pred kratkim sprejeli uvedbo prostovoljne mesečne članarine za FAO, s katerimi bodo ustvarili bolj redne prihodke oziroma sklad, iz katerega bi lahko črpali tudi za medijsko produkcijo. Vir financ bodo še vedno lastna sredstva, a ta naj bi bila tako vsaj pogostejša. Čeprav je zaradi narave medija bolj malo verjetno, da bi se sploh lahko našlo oglaševalce, to možnost financiranja tako ali tako ostro zavračajo. »Zavzemamo se proti kapitalizmu in zaradi tega ne delamo kompenzacij,« pravi intervjuvanka. Oglase razumejo kot zavajanje in siljenje ljudi v iracionalne odločitve, hkrati pa bi z njihovo uvedbo postali odvisni od komercialnih interesov. Posledično bi morali omejiti lastno kritiko, zato bi raje prenehali izhajati, kot pa bili prisiljeni uvesti to možnost pridobivanja sredstev. Avtonomija je tako na področju financiranja vzorčen primer avtonomnega medija.

Tovrstno nekompromisnost na ravni financiranja v kombinaciji s praticiranjem bolj demokratičnega in kolektivnega organiziranja pa vidi nekaj raziskovalcev tudi kot ključen problem, ki naj bi te medije obsodil na neuspeh. Raziskovalna skupina Comedia (1984) je prepričana, da prevelika osredotočenost na avtonomnost ovira samo delovanje medija ali pa prevlada nad drugimi pomembnimi ideali producentov. Avtonomni mediji so po njihovo

obsojeni na »geto«, na nerelevantnost za širšo javnost in na kratko življenjsko dobo. Poudarjajo nujnost vzpostavitve ekonomske baze, rešitev za to pa vidijo v vpeljavi marketinških strategij, menedžmenta, finančnega načrtovanja ipd. Alternativni mediji se po njihovem mnenju premalo ukvarjajo z razumevanjem trga in preveč s prefigurativno politiko. Pri tem gre seveda za sodbe iz specifičnega razumevanja kakšen naj bi bil uspešen medij, ki se ga razume skozi referenčni okvir obstojnosti, branosti in trga, kateremu pa ti mediji dejansko ne pripadajo in to načrtno. Atton tako zavrne njihovo razumevanje pomena alternativnih medijev s tem, da opozori, da kar je za Comedio geto je v resnici alternativna javna sfera, kjer je »socialni in kulturni aparat prav tako raznolik kot tisti v dominantni javni sferi; kjer se diskusija, debata in sprejemanje idej ter mnenj ustvarja znotraj kompleksno artikulirane strukturne ekonomije, organizacije in socialnega delovanja« (1999, 61). Čeprav so se pred kratkim v FAO dogovorili za bodoče prestrukturiranje Avtonomije v nekakšen enoletni zbornik, kar bi lahko rekli da ustreza kritiki kratke življenjske dobe, tega producentje ne vidijo kot neuspeh. Bili so zmožni premisliti svojo pozicijo, ugotoviti, da medij ne ustreza več željam in realnemu stanju delovanja skupnosti, in se zato odločili za spremembe. »Ni nas strah upočasniti, premisliti in izvajati nenehno transformacijo,« pravi intervjuvanka. Po analizi stanja so ugotovili, da bi radi bili bolj aktualni in resnično naslavljali širšo javnost, zato bodo Avtonomijo v bodoče podredili izključno lastnim refleksijam in nekakšnemu arhiviranju, okrožnico Anarhistko, ki jo izdajajo vzporedno h Avtonomiji, pa bodo okrepili – gre za nekakšen pamflet, s katerim se odzivajo na aktualno. Zmožnost tovrstnega hitrega prilagajanja potrebam skupnosti leži v avtonomnem financiranju, ki ga razumejo tudi kot nekakšen mehanizem samorefleksije. »Če Avtonomijo gibanje podpira, se jo bo že financiralo, če se nam zdi prioriteta, bomo našli denar, če ne, je to indikator, kako visoka je ta prioriteta oziroma če to sploh še je,« pravi intervjuvanka. Na svojo finančno situacijo torej gledajo povsem drugače, saj je edini način kako zagotoviti delovanje iz lastne želje in neodtujeno oziroma kot pravi intevjuvanka, »da delamo, ker je potrebno in nas veseli«. Zanimivo pri tem je tudi to, da je FAO letos za izvedbo anarhističnega sejma prejela denar od mednarodnega sklada za podporo aktivistične in anarhistične dejavnosti, kjer naj bi šlo za *clean money*. A tega denarja verjetno ne bi sprejeli za dolgoročno financiranje Avtonomije, saj bi to predstavljalo neko zunanjo obvezo in s tem bi lahko prišlo do odtujenosti ali pa umetnega ohranjanja medija pri življenju. Glede na zastavljene cilje in anarhistične ideale ter na skupnostno usmerjenost Avtonomije, se zdi tovrstno nekompromisno samofinanciranje smiselno.

A po objavah skupine Comedia, mogoče tudi pod njenim vplivom, se je počasi začel nekakšen premik v teoriji alternativnih medijev, saj je prišlo do vse večjega relativiziranja avtonomnega finančnega delovanja kot nujnega pogoja za alternativnost medija. Vse več je govora o iskanju ravnovesja med popolno avtonomnostjo in ekonomsko podrejenostjo, raziskuje se komercialne medije, ki ohranjajo kritično vsebino in tudi bolj demokratično organiziranost ter produkcijske procese, in tudi nekoč veliki zagovorniki avtonomnosti kot kriterija za alternativnost medija, kot sta Downing in Atton, so kasneje v svoji kategorizaciji odprli prostor za druge nekonvencionalne, kritične, bolj demokratične, a ne striktno finančno avtonomne medije. Vzpostavilo se je prepričanje, da lahko alternativni mediji izberejo nekakšno srednjo pot, ki jim omogoča redno, kvalitetno in nemoteno delovanje, brez da bi se bilo potrebno odpovedati najvišjim idealom, ostri kritiki ali uredniški avtonomiji. Benson poudarja, da se je ravno ta vidik komercialno uspešnih, a hkrati politično in kulturno radikalnih časopisov v večini »izmuznil« raziskovalni pozornosti (Benson 2003, 111). Tako se nekateri alternativni mediji financirajo z oglaševanjem, a se za razliko od množičnih medijev ne prilagajajo oglaševalskim interesom in tako ohranjajo kritično agendo. Večinoma so »bolj pozorni in se bolj zavedajo vpliva ter so bolj radikalni pri reševanju problema oglaševalskega pritiska« (Pajnik 2010a: 10). Prav tako veliko alternativnih medijskih projektov daje prednost odgovornemu oglaševanju, kjer dobijo prostor zgolj lokalna, majhna podjetja, nevladne organizacije, projekti in drugi alternativni mediji, ki jih producentje teh medijev (načeloma) podpirajo. Atton (1999) s podobno omejenim in selektivnim oglaševanjem navede tudi anarhistične časopise kot sta Green Anarchist in Squall.

Manj radikalne taktike, kot je odgovorno oglaševanje ali pa institucionalizacija, ubirajo predvsem alternativni mediji, ki si želijo večjega obsega, neposredno naslavljanje širše javnosti in dolgoročno izhajanje ali oddajanje. To pa zahteva precejšnji kapital skozi daljše časovno obdobje, kar pa producente privede do nelagodne pozicije, ki včasih zahteva sklepanje kompromisov na ravni lastnih idealov. Ob to problematiko so že na začetku izhajanja trčili producentje Tribune, a gre pri tem za poseben primer. Ideja o ponovni oživitvi Tribune je bila namreč institucionalizirana ideja od zgoraj, ki se je porajala takratnemu predsedniku ŠOU. Alternativni študentski časopis je bil tako zastavljen projekt, za katerega se je iskalo uredništvo in pisce. Dva od prvih urednikov sta bila določena na osnovi dolgoletnega dela v študentskem politološkem društvu, ostali uredniki in pisci pa so bili izbrani preko razpisa. Čeprav so bili vsi uredniki večinoma skeptični do delovanja znotraj tovrstne institucije, ki je bila s strani javnosti in kasneje tudi same Tribune močno kritizirana kot

nenačelna, skorumpirana, profitno orientirana, odtujena od študentske populacije in apolitična, so, kot pravijo sami, to želeli ravno s svojo prisotnostjo spremeniti. Finance, ki so plod študentskega dela in naj bi bile študentom povratno tudi namenjene, je po mnenju Smrketa potrebno porabiti za projekte, ki se trudijo opolnomočiti študente, jih vključiti v dejavnost organizacij, ki jim želijo dati možnost za kritično izražanje in nabiranje izkušenj, za projekte, ki se borijo za družbene spremembe, ki bi izboljšale ne samo položaj študentov, ampak celotne družbe ali pa za projekte, ki nudijo (vsaj) bolj kvalitetno, kreativno in manj komercialno zabavo. Drug razlog za sprejetje institucionalizacije tiči v zagotovljenih finančnih sredstvih in s tem dejstvu, da producentom ni potrebno delati prostovoljno, saj so vsi prispevki plačani, plačano pa je tudi delo uredništva. Poleg tega lahko načrtujejo delovanje na dolgi rok, se resnično posvetijo projektu in z obsežnejšo distribucijo tudi dosežejo širše bralstvo. Pri tem jim je bila s statutom zagotovljena avtonomnost delovanja, določen je bil letni proračun časopisa, pomembno pa jim je bilo tudi zagotovilo, da bodo brezplačnik s široko distribucijo.

A pod neko načelno avtonomijo in stabilnostjo ležijo globlji problemi. Tribuna kot stalna dejavnost deluje pod okriljem predsedstva ŠOU, hkrati pa lahko o njeni usodi, tudi o ukinitvi, odloča študentski zbor. Čeprav naj bi programski svet odločal o uredništvu, njihovo odločitev podpre ali zavrne predsedstvo, tako pa je tudi z vsemi odredbami, ki jih izda (ne)odgovorni urednik. Kot je nazorno primerjal Bobnič, je njihova situacija takšna, kot da bi o kadrovanju in delovanju RTV Slovenije odločala vsakokratna vlada, ki bi nadzirala tudi izdane naročilnice. Tribuna iz tega pravno-formalnega vidika še zdaleč ni avtonomna. Kot pravi Bobnič do sedaj še ni bilo vsebinskih posegov v njihovo delovanje, a to ne pomeni, da jih ne bo v prihodnje. Hkrati pa to v resnici tudi ne pomeni, da posegov v njihovo delovanje do sedaj ni bilo. Kot pravi Močnik je namreč za buržoazno gospostvo, kot bi lahko označili ŠOU, bistveno, da posega in kondicionira formalno, preko samih pogojev delovanja, in ne neposredno vsebinsko (1986, 14). Tribuna se mora namreč nenehno prilagajati novim rebalansom in manjšanjem sredstev, ki občutno vplivajo na njeno delovanje, tudi vsebinsko. Po daljšem obdobju blaginje, ko je bil predsednik organizacije še idejni oče Tribune, se je ob njegovi menjavi in vedno novih predsedstvih izkazalo, da je ravno vprašanje financ njen ključni problem. Če ima Avtonomija večji manevrski prostor prilagajanja svoji finančni situaciji, kot je recimo daljšanje periodike izhajanja, si Tribuna tega zaradi institucionalnih vezi ne more privoščiti. Tako pomeni manjšanje financ tudi manjšanje honorarjev uredništva, opuščanje dodatnih dejavnosti, več črno-belih izdaj namesto barvnih, spreminjanje formata

zavoljo cenejšega tiska in podobno. Kljub težavam, s katerimi se soočajo, institucionalnega delovanja kot takega ne razumejo kot problematičnega. Še več, hvaležni so, da niso prepuščeni trgu, kjer bi bila zanje situacija še slabša. »Proces, s katerim si zagotovimo delež proračuna je veliko bolj demokratičen [...] kakor, če bi nastopali na trgu, kjer bi se morali še bolj boriti in nižati standarde [...] Morali bi prodati vseh 50.000 izvodov na leto od evro do dva evra, da bi pridobili trenutni denar, kar pa se mi zdi praktično nemogoče,« pravi Smrke. Nižanje standardov pomeni sprejemanje kompromisov, ki so potrebni za tekmovanje na medijskem trgu, ti pa prej ali slej razredčijo ideale, ki so na začetku gnali produkcijske načrte (Waltz 2005, 16). Tudi v financiranju primarno preko razpisov vidi Smrke veliko težav in še slabšo pozicijo, kot delovanje znotraj institucije, čeprav je pri tem vpliv centraliziran in s tem bolj problematičen. A razpisna negotovost je precej večja, kar naj bi občutila tudi celotna alternativna medijska sfera. Gre namreč za nezmožnost realnega načrtovanja in za potrebo po vnaprejšnjem zagotovitvi financ, saj večina razpisov sredstva zgolj povrne. Dodatna problema sta tudi zapletena birokracija, ki terja veliko energije, in prilagajanje razpisnim pogojem, ki s svojo reprodukcijo mainstream novinarskih standardov in praks predstavljajo ponovno svojevrsten izziv. Razpisov zato Tribuna ne razume kot možnega glavnega vira financiranja, kar je občutil tudi njim sestrski študentski časopis Katedra, ki se je zaradi neuspeha na medijskem razpisu moral začasno ukiniti. Na svoji institucionalnosti vztrajajo tudi, nekako v duhu kritike Comedie, ker vidijo željo po zunanosti, po izstopu iz sistema in zoperstavljanju ekonomskim silnicam v alternativni javni sferi, kot preveč enostavno razumevanje oblastnih razmerij. Še več; treba se je zavedati, »da je ravno znotraj ideoloških aparatov države največ prostora za upor [...]« (Smrke 2011a, 20), kar lahko beremo kot pozicijo, ki vidi v lastni institucionalnosti dobro osnovo za progresivno delovanje. Mnenje, da način financiranja nujno pogojuje način organiziranosti in produkcijski proces se jim zdi preveč redukcionistično in totalno. Hamilton in Eun-Gyoo (2006, 543) opozorita, da je percepcija izbire »manjšega zla« - ne prodajaj svojega občinstva in idealov, ampak se sprijazni s svojo nerelevantnostjo - produkt zahodnjaškega teoretiziranja o medijih, komunikaciji in družbi, ter da je treba to preizprašati. Smrke trdi, da se da »časopis delati drugače tudi pod težjimi pogoji [...],« torej pod tesno (finančno) vpetostjo, bodisi v institucijo, bodisi na trgu, pri čemer se jim slednje zdi precej težje uresničljivo, zato trženje Tribune ostro zavračajo.

To antikomercialno naravnost in s tem odnos do oglaševanja Tribuna slikovito ilustrira v januarški številki iz leta 2010, kjer lahko na prvi strani zasledimo prazen kvadrat, v katerem piše zgolj »Tukaj bi lahko bil vaš oglas. Ampak ne bo. Nikoli. Sploh« (Tribuna 2010a, 2). Gre

za antikapitalistični *statement*, pri čemer Tribuno razumejo kot dokaz, da se da v medijskem prostoru preplavljenim z oglasi, delovati tudi brez njih. »Če vztrajamo pri tem, da se dela časopis kot prostor produkcije raznih idej, mnenj, uporabe [...]« in »vračanja k razsvetljenski ideji tiska kot javnega rezoniranja in odpiranja razprave, se zdi ta poskus vztrajanja brez oglasov zelo pomemben [...],« pravi Bobnič. To odraža načelno antikapitalistično pozicijo, ki si jo deli s producenti Avtonomije. Poleg tega in dejstva, da se jim zdi estetsko vprašljivo in bi pobralo tudi veliko časopisnega prostora, pa je ključni razlog za njihovo zavračanje oglaševanja ponovno nekaj, na kar opozorijo tudi producentje Avtonomije: (večja) odvisnost. Čeprav je Bobnič mnenja, da bi vseeno uporabili oglase kot zadnjo bilko preživetja, se Smrke s tem ne strinja – če bi ŠOU ukinil financiranje Tribune, bi verjetno ta še naprej vztrajala, a po njegovo povsem avtonomno in po principu donacij, podobno kot to počne Avtonomija. Brez premisleka pa zavračajo prodajo Tribune, saj to razumejo kot ključni vidik komercializacije, ki bi iz časopisa naredila blago. Gledano skozi finančno konstrukcijo, lahko Tribuno razumemo v vmesni oziroma mejni poziciji, kjer je alternativna financiranje mainstream medijem, torej zavrača oglaševanje in prodajo, a ker se financira skozi institucijo, ki jo povrh še sama močno kritizira, vsekakor ni alternativna v klasičnem smislu, kot je to Avtonomija. Smrke komentira, da je Tribuna alternativna obema alternativama in s tem odlično povzame njeno hibridno naravo.

4.3.2 Participacija in organizacija dela

Osrednjega pomena pri uveljavljanju prefigurativne politike so poleg (bolj) neodvisne finančne strukture tudi organiziranost dela, medosebni odnosi in procesi odločanja, ki naj bi temeljili na neposredni demokraciji, egalitarnosti in kolektivnemu delovanju. Brez tega vidika, kljub močni vsebinski kritiki ali celo avtonomiji, večina teoretikov ne priznava neke medijske prakse kot alternativne. Ključna naj bi bila želja po demokratičnih notranjih strukturah, ki so odprte, transparentne in nehierarhične, njihov cilj pa je podpora lokalnim socialnim bojem in ne nadomestitev obstoječih hierarhij (po Langlois in Dubios 2005, 9). Pri tem se odprtost razume kot možnost participacije posameznikov v vsebinski produkciji in organizaciji medija. Gre za nujno ali bolj zaželena lastnost, okoli katere se središči tudi večina teoretske produkcije, saj postanejo posamezniki s tovrstno vpetostjo aktivni partnerji v sistemu javnega komuniciranja (po Guedes Bailey in drugi 2008, 13). V času, ko so uveljavljeni mediji »vsekakor množični na ravni potrošnje, a so ekstremno omejeni z vidika participacije in produkcije« (McChesney v Harcup 2003, 358) in so tako posameznika

potisnili v »geto privatnega govora« (Hardt 2008, 23), je aktivno premoščanje prepada med producenti medija in njihovim občinstvom, zavezanost k uveljavljanju človekove pravice do komuniciranja in opolnomočenje posameznikov, ki dobijo »glas« ter tako prevzamejo civilno držo (Guedes Bailey in drugi 2008, 11), nujno za demokratiziranje medijske sfere. Pri tem je potrebno participacijo razumeti multidimenzionalno in ne linearno, saj ne gre zgolj za to ali je participacija prisotna ali ne (Denning v Hamilton 2003, 297), ampak da se spreminja, je hibridna in večinoma težko identificirana znotraj evaluacijskega okvirja, ki dopušča zgolj producente in potrošnike (Hamilton 2003, 297).

Mediji, ki so najbolj zvesti uveljavljanju ideje participacije, ponavadi izhajajo iz določene skupnosti in so v njo tudi usmerjeni, pri čemer lahko skupnost razumemo kot aktivno ustvarjeno kolektiviteto s strani njenih članov, ki si preko nje hkrati gradijo lastno identiteto (Guedes Bailey in drugi 2008, 10). Teorija o skupnostnih medijih je ena prevladujočih na teoretskem področju alternativnih medijev in se v marsičem prekriva s Rodriguezovo (2001) konceptualizacijo državljskih medijev. Oba koncepta poudarjata lastnost medijev, da »povezujejo člane nekega lokalnega okolja oziroma interesne skupine, spodbujajo njihovo izražanje in participacijo v javnem razpravljanju« in »prispevajo k socialnemu in političnemu opolnomočenju skupnosti [...]« (Pajnik 2010b, 49), ki je velikokrat marginalizirana. Vzorčen primer skupnostnega medija je Avtonomija, ki je nastala spontano kot potreba posameznikov precej neformalno organiziranih v FAO. Producentje Avtonomije participatornost in egalitarno kolektivno organiziranost postavljajo kot ideal, ki se ga trdno držijo. Pri vseh treh izdanih številkah lahko beremo, da je publikacija nastala s kolektivnim delom, »članki, ki so bili napisani in podpisani individualno« pa »naj bodo razumljeni kot skupen napor tovarišic in tovarišev in kot partikularen izraz kolektivnega raziskovanja« (Avtonomija – časopis anarhističnega gibanja 2010a). Večina prispevkov je bila tako napisanih individualno, a so bili vsi posredovani »bazi«, torej v vpogled članom FAO, da so jih ti lahko komentirali, potrdili ali zavrnil. Tako je »mnenje kolektiva najvišja avtoriteta« (Platon in Deuze 2003, 345), kakršne koli družbene hierarhije zavračajo, njihova avtonomija pa je v kolektivnem delovanju uporabljena za »ustvarjanje novih socialnih oblik za samopredpisane namene« (Cox v Atton 2003, 58) ter »mrežo aktivnih odnosov med akterji, ki sodelujejo, komunicirajo, vplivajo drug na drugega, se pogajajo in se skupaj odločajo« (Melucci v Atton 2003, 58). Kot poudari Atton (2003), je za tovrstno organizacijo dela, kot jo skušajo udejanjiti producentje Avtonomije, ključna praksa samorefleksije in zanašanja nase, kar daje svobodo za samoopredeljevanja, pogajanja in eksperimentiranja. »Zgolj od takšne osnove si obetamo ustvarjanje in negovanje

tovariških vezi« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009a, 3) in s tem egalitarnega delovanja.

Uredništvo Avtonomije tako deluje kot koordinacijsko in ne nadzorno telo, ki producira večino vsebine. Ob vsaki številki se po principu rotacije zamenja uredniška ekipa, ki šteje štiri ali pet oseb, na ta način pa se opravlja tudi lektorsko in oblikovalsko funkcijo. Uredništvo je zadolženo za redno izhajanje časopisa in upoštevanje dogovorjenih principov v procesu nastajanja, pri čemer »mora dosledno poročati organizaciji« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009č, 12). Tako skrbi, da se spoštuje konsenzualno kolektivno odločanje oziroma svobodni dogovor, avtonomijo posameznika, in da se nudi vzajemna pomoč ter prakticira brezpogojno solidarnost (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009č, 11). Kot cilj so si zadali tudi participacijo »čim več različnih ljudi iz organizacije in tudi širše« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2009č, 12), pri čemer naj bi bili izredno uspešni. Po oceni obeh intervjuvancev je pri produkciji Avtonomije sodelovala že večina članov FAO, kot tudi nekaj zunanjih simpatizerjev. S tem se skušajo izogniti situaciji, kjer bi tisti z več izkušnjami in novinarskim znanjem postali »vlečni konj« Avtonomije, saj jim je pomembno, da napredujejo toliko »kolikor napreduje najšibkejši člen,« pravi intervjuvanka. Želijo si opolnomočiti celotno skupnost in ne graditi na nekakšnem simbolnem kapitalu, ki bi (lahko) izhajal iz bolj kvalitetne vsebine. Vsi, ki so do sedaj prispevali k produkciji medija, so svoje delo opravljali prostovoljno. Na eni strani je to odraz finančne slike, na drugi pa gre za neko samoumevnost, za »esencialni način kontakta s skupnostjo« (Rennie 2006, 3).

Njihovo delovanje, zaradi avtonomije, nehierarhičnosti in odprtosti temelji na večji odgovornosti posameznika, kjer umanjka zunanja prisila. To razumejo kot izredno zahtevno, a nujno potrebno neodtujeno delo. Priznavajo, da je ravno to ključen problem nerednega izhajanja, saj se posamezniki ne držijo dogovorjenih rokov ali ne izvajajo dogovorjenih nalog. »Organizacije, ki so horizontalno strukturirane in orientirane v participacijo, se morajo spoprijeti z določeno stopnjo neefektivnosti,« poudari intervjuvanka, ta pa včasih »spodkopava njihovo funkcionalnost in realizacijo njihovih namenov ali pa celo ruši te namene« (Guedes Bailey in drugi 2008, 25). Jo Freeman (1972) uporablja izraz »tiranija nestrukturiranosti« (v Downing 2001, 71), nestrukturiranost pa v kombinaciji z manjkom marketinških strategij kritizira tudi skupina Comedia, o čemer smo že govorili. Tudi Atton navede primere anarhističnih oziroma avtonomnih medijev, kot je Green Anarchist, ki s

časom ugotovijo, da se je radikalna oblika decentralizacije izkazala za neučinkovito pri pravočasni produkciji številke (Atton 2002, 97). Kljub temu, da je kritika na mestu, pa ne pomeni, da se je tovrstnemu organiziranju potrebno odpovedati. Vrednotenje medija na osnovi njegove produktivnosti in obstojnosti oziroma trajnosti izhaja iz kapitalističnega referenčnega okvirja, ki ga Avtonomija ostro zavrača. Vsako organiziranje je na določen način problematično, predvsem hierarhično in odtujeno, ki reproducira neenakost in izkoriščanje. Kot poudari intervjuvanka, se kar nekaj producentov Avtonomije preživlja z novinarskim delom v profesionalnih medijih, kjer problematiko tovrstnega medijskega organiziranja občutijo na lastni koži. Na organizacijo dela in skupnosti, ki producira Avtonomijo, gledajo zato kot na nenehen proces, skozi katerega želijo najti vir problemov. »Model organiziranja preko direktne demokracije se ne more vzpostaviti čez noč, ljudje se morajo s svobodo igrati in eksperimentirati« (Babić v Pureber 2009, 21). Samoorganizacije se uči skozi samoorganiziranje, zato je potrebno vztrajati.

Alternativno novinarstvo pa, kot je že bilo izpostavljeno, v vseh svojih načinih organiziranja »ne pomeni *a priori* negacijo tradicionalnega novinarstva« (Pajnik 2010a, 12). Veliko alternativnih medijskih projektov prevzame bolj hierarhično obliko organizacije dela in sprejemanja odločitev. Takšna je tudi Tribuna, ki je zaradi vpetosti v ŠOU morala vpeljati klasično novinarsko organizacijsko formo, kjer so uredniške funkcije jasno opredeljene - obstaja odgovorni urednik za vsebino in tudi celoten časopis, odgovorni likovni urednik, ki skrbi za vizualen del, ter ostala uredniška ekipa. Njeno delovanje je vpeto v močne birokratske in pravne mehanizme, odnosi moči so zato še kako pomemben faktor; tako pri odnosu do izdajatelja kot delno tudi znotraj samega uredništva, čeprav je ta hierarhična zastavitev prej pravna formalnost kot dejansko stanje. »Odnos med likovnim in tekstovnim uredništvom je zelo prepleten, ko to ni, smo zelo razočarani nad sabo,« pravi Smrke. Tako vsako številko naprej skupno zastavijo, preko debate vsi prispevajo ideje in mnenja, kakršna koli avtoritarnost pa je ukinjena s principom konsenzualnega odločanja. Organiziranost, ki jo Avtonomija goji širše, je tako pri Tribuni omejena na delovanje uredništva. Problem hierarhije namreč nastopi v relaciji uredništvo – pisci, ilustratorji in fotografi. To pogojuje predvsem zastavitev mesečne teme, kjer se glede na njo kontaktira primerne pisce in z njimi skozi korespondenco sodeluje, kot tudi brezpogojno redno izhajanje z željo po kvalitetni, inovativni vsebini. Kot priznavajo na Tribuni, se nikoli niso bolj poglobljeno ukvarjali z organizacijskim vidikom, enostavno zato, ker v tej obliki, kot pravi Bobnič, »funkcionira,« čeprav »bi se dalo delati drugače.«

Tribune zaradi dosedaj naštetih značilnosti, predvsem pa svoje institucionaliziranosti in nespontanega nastanka projekta »od zgoraj,« ne moremo konceptualizirati kot skupnostni medij, kot takšnega pa ga ne razume niti uredništvo. »Lahko bi bila skupnostni medij, ampak ni,« saj se preko nje »ne ohranja skupnostne vezi,« pravi Bobnič, ki je prepričan, da v Tribuni študentje ali pa aktivisti, ki so večinoma njeni pisci, ne vidijo »nekega svojega medija.« Se pa ima kljub vsem naštetim omejitvam za participatoreni medij, saj naj bi bila odprta za nove pisce, tako preko razpisov kot tudi spontano, ko jih kontaktirajo posamezniki v želji po sodelovanju. Tovrstna odprtost naj bi umanjala sorodnim alternativnim medijem, kot je na primer Radio Študent, kjer lahko pristopiš v kolektiv piscev zgolj preko razpisa, hkrati pa se moraš projektu dolgoročno zavezati in redno prispevati k produkciji. Pri Tribuni pa obstaja široka baza posameznikov, ki pišejo neredno oziroma glede na lastno presojo. V želji po rahljanju hierarhije med uredništvom in pisci že od začetka izhajanja sklicujejo skupne mesečne sestanke, namenjene tako izmenjavi idej za naslednjo številko, kot tudi podajanju splošnih kritik in predlogov na delovanje časopisa. Poleg takšnega kontinuiranega mehanizma (delne) participacije pa Tribuna po mnenju uredništva izvaja raznolike poskuse preseganja ločnice med producenti in bralci. Tako so jeseni 2011 organizirali odprte delavnice ustvarjanja vsebine, s katerimi so odstopili časopisni prostor antikapitalističnemu gibanju 150, ki je zasedlo trg ped ljubljansko Borzo, ter udeležencem zasedbe Filozofske fakultete. Poleg ideje o kolektivnem ustvarjanju vsebine, ki ga izvajajo producentje Avtonomije, je tukaj šlo predvsem za odziv na poročanje medijev, ki so kljub morebitnemu korektnem poročanju o gibanju ostali predstavniški. »Globlji problem, ki ga s tem naslavljamo, je koloniziranost javne sfere s strani tistih, ki imajo v razmerjih moči biceps ali dva več« (Smrke 2011b, 1). Z »okupacijo« Tribune so torej želeli omogočiti gibanju in njegovim članom samoreprezentacijo, uveljavitev lastnega diskurza in pravice do komuniciranja. Tovrstno odstopanje vrstic za avtonomno vnašanje poljubnih vsebin, večinoma samoreprezentacij, Tribuna izvaja redno. Prostor nameni predvsem alternativnim in avtonomnim iniciativam, skupinam ali prostorom, ki so s strani mainstream medijev popolnoma ignorirani. »Uredništvo vidi časopis kot taktično orodje, katerega prostor namenja subjektom, ki jih obravnava, da se sami reprezentirajo, ne da ustvarja reprezentacijo z distanco svojih "hišnih" avtorjev« (Vindiš 2012, 20).

V svoji želji po večji participatornosti in podajanju možnosti do samoreprezentacije je Tribuna šla še dlje novembra 2010 s številko »Škartgeneracija«, v kateri so pozvali mlade h

kolektivnemu pisanju skupnega manifesta. »Naša ideja, poziv k pisanju manifesta škartgeneracije, je [...] v prvi vrsti ta, da se mladi kot skupnost začnemo zavedati težav, ki nas pestijo [...]« (Tribuna 2010č, 2). Pisanje naj bi potekalo preko sestankov, javnih tribun in hkrati preko spletnega orodja Wiki, ki vsakomur omogoča prispevanje in urejanje dokumentov veliko bolj demokratično in transparentno. Tako so želeli na nov način vključiti mlade v produkcijo vsebine medija, kar je privabilo kar nekaj posameznikov, da so se prijavili na googlovo elektronsko skupino, namenjeno nadaljnji komunikaciji. A podobno kot se to dogaja pri rednih odprtih sestankih, na katere pride le malo piscev, je tudi pri nadaljnjih korakih tega projekta zmanjkalo interesa in je tako pristal na pogorišču zgodovine.

Tribuna pa se ukvarja tudi z nekakšno posredno, precej omejeno participacijo posameznikov, kjer jih spodbuja k uporabi Tribune kot materiala za lastne intervencije v javnem prostoru. Poleg že omenjene rubrike »Okupacija s časopisom«, kjer lahko beremo, da »časopis ni samo za branje – iztrgaj ga, polepi in zavzemi« (Tribuna 2011b, 1), je tipičen primer tudi stalna družbenoodzivna rubrika Tribunal. V njej se v vsaki številki v »imenu ljudstva« skozi argumentacijo obsodi javno osebnost ali organizacijo. Deluje kot nekakšna tiralica, namenjena izrezu in lepljenju po javnem prostoru. Posameznike se tako spodbuja k amplifikaciji obtožbe oziroma k aktivnemu sodelovanju pri kritiki in njeni distribuciji. Kot pravi Vindiš, naj bi želeli v prihodnje rubriko nadgraditi za bolj neposredno participacijo, »kjer bi bil participatorjen tudi postopek nominacije in izbora obtoženca, vzpostavilo pa bi (se) tudi kanal, kjer bi lahko sodelujoči bralci objavljali fotodokumentacijo posegov, ki so jih s Tribunali naredili v javni prostor« (2012, 25).

Dilema med celostno participacijo in rednim, kvalitetnim izhajanjem je velika, produkcijski proces si želijo odpreti, a pri tem bi nastopil časovni problem. Uredništvu namreč poleg rednega vsebinskega dela, ki ga terja mesečna izdaja, večino časa pobere boj za finance – od internega pregovarjanja znotraj ŠOU do iskanja zunanjih virov preko razpisov. Tako si le težko predstavljajo še dodatni časovni vložek, ki ga zahteva bolj egalitarno in participatorno organiziranje. So pa že resno razmišljali o delni rotaciji uredništva, kjer bi vsak mesec eden izmed piscev prevzel uredniško vlogo in tako sodeloval pri celotnem produkcijskem procesu. Pri tem bi šlo za nekakšen kompromis med rednim izhajanjem in željo po kvalitetni vsebini ter participatorno naravo Tribune. Uredništvo pa si predvsem želi delati s posamezniki na konkreten način, tako da bi jim pomagali razvijati ideje in jih mentorirali. O mentorstvu govorijo zato, ker Tribuno vidijo kot plačano študijsko prakso, kjer si lahko posamezniki

nabirajo izkušnje, eksperimentirajo in prevzemajo odgovornost, ki jim je sicer odvzeta (Vindiš 2012, 30). Te izkušnje pa lahko zaradi ugleda, ki si ga je Tribuna pridobila, tudi preko podeljenih nagrad³, unovčijo kot reference. »Tribuna ni profesionalen časopis. Tribuna je časopis v neskončnem procesu profesionalizacije« (Vindiš 2012, 30), kar se nanaša predvsem na vse njene hibridne vidike produkcije in organiziranosti, kot tudi na dejstvo, da velikokrat deluje kot inkubator novinarjev-amaterjev oziroma kot »platforma za razvoj mladega kadra« (Vindiš 2012, 30), ki kasneje vstopi v mainstream medije, kot se je to zgodilo pri bivšem likovnem uredniku in tudi enem izmed rednejših piscev, ki sta dobila priložnost v Delu in Dnevniku.

Skozi ta pregled lahko zaključimo, da je odprtost Tribune za participacijo bolj omejena od Avtonomije, a skuša te omejitve zavestno preseči, da bi tako našla pravo razmerje med formalnimi strukturami delovanja, ki omogočajo redno izhajanje, in neformalnimi, ki služijo uveljavitvi ideala participatornosti in kreativnemu impulzu (Dickinson 1997 v Atton 2002, 101). Hkrati bi lahko zorni kot tudi predrugačili in trdili, da je ravno Tribuna bolj participatoren medij, ker ni usmerjena v precej majhno skupnost, kot je Avtonomija, ampak da se lahko pri njeni produkciji sodeluje širše, več posameznikov z bolj raznolikimi pogledi in interesi, za katere ni potrebna ozka ideološka opredelitev. Kljub temu je intenziteta, poglobljenost posameznika v produkcijski proces, vsekakor večja pri Avtonomiji, kjer lahko posameznik zaseda ključne funkcije njenega delovanja in se na ta način uči novih veščin.

Potrebno je tudi opozoriti na splošen problem, s katerim se na ravni participacije soočajo vsi (alternativni) mediji, tudi Tribuna in Avtonomija. Gre namreč za problem ustvarjanja in ohranjanja »skupnosti brez zaprtja« (Couldry v Vatikiotis 2008, 118), torej omogočanje participacije in dialoga med različnimi socialnimi skupinami in posamezniki. Tribuna in Avtonomija sta namreč bolj ali manj participatorna medija za določeno skupnost ali družbeno skupino, ki pa izključuje številne druge posameznike iz različnih družbenih sfer. Tega se zavedajo producentje obeh medijev in se do tega manjka opredeljujejo skozi svojo neobjektivno zagovorniško delovanje, torej skozi jasno javno agendo, ki se za razliko od večine mainstream medijev ne skuša prikazati kot nevtralno posredovanje informacij in amplifikacije vseh diskurzov, kot objektivno poročanje v službi vseh družbenih skupin, pri čemer v resnici reprezentirajo zgolj interese družbenih elit. Sta medija, ki vključujeta

³ Velika Brumnova nagrada za najboljše delo Bienala vidnih sporočil Slovenije 2011, kjer so prejeli tudi nagrado v kategoriji revije in časopisi ter v kategoriji črkovne vrste.

(predvsem) določene družbene skupine, kot so mladi, študentje, aktivisti ali anarhisti, ki ne dobijo glasu v mainstream medijih, večinoma pa se o njih poroča negativno oziroma se jih reprezentira kot določen problem. To seveda pomeni hvaljenje alternativnih medijev, v našem primeru predvsem Avtonomije, kot absolutno participatorne, nekritično spregledanje zamejitev, ki jih ustvarja, čeprav teh zamejitev ne moremo ovrednotiti kot negativno lastnost. Prostor za izražanje skozi oba medija je omejen, zato ga producentje oziroma uredništvo namenita raznolikim glasovom skupnosti ali družbene skupine in ne moškemu, politiku ali strokovnjaku srednje starosti, ki dominira v javnem komuniciranju. Člani marginaliziranih in nepriznanih skupin, so se tako »sposobni [...] vključiti v paralelne diskurzivne arene,« da bi »izumili in cirkulirali kontradiskurze za oblikovanje opozicijskih interpretacij njihovih identitet, interesov in potreb« (Fraser v Atton 2003, 59).

4.3.2.1 (Ne)enakost žensk

Medijski svet je še vedno dominiran s strani moških in to pravzaprav na vseh področjih, kar pa seveda prispeva k neenakosti tudi v drugih sferah družbenega življenja. »Moški pogledi in glasovi so (v medijih) privilegirani, kar prispeva k nenehnemu drugotnemu statusu participacije žensk kot državljanek« (Carter in Ross 2011, 1148). Študija Global Media Monitoring Project 2010 (v nadaljevanju GMMP), ki vsake pet let analizira spol v povezavi svetovnimi mediji, je pokazala, da ženske nastopajo kot subjekti zgolj v štiriindvajsetih odstotkih prispevkov. Podobno Carter in Ross (2011) pri raziskavi angleških in irskih časopisov ugotovita, da je tam ženskih virov trideset odstotkov. To pa po mnenju Kim in Weaver (2003) govori o tem, kdo so tisti, katerih pogledi se zdijo občinstvu in novinarjem legitimni (Hartley v Carter in Ross 2011, 1150-51). Neenakost se kaže tudi pri avtorjih novinarskih prispevkov, kjer je bilo po raziskavi GMMP (2010) sedemintrideset odstotkov avtoric, pri čemer je največji problem v tiskanih in spletnih medijih, saj je bilo v obravnavanih televizijskih prispevkih kar dvainpetdeset odstotkov avtoric, na radiju pa petinštirideset. Carter in Ross (2011) zabeležita v svoji raziskavi enaintrideset odstotkov prispevkov, ki so jih napisale ženske. Pri tem je zanimiv podatek, da se v Angliji in na Irskem vpiše v novinarske izobraževalne programe občutno več žensk kot moških (Marshall v Carter in Ross 2011, 1149).

Zaradi neenakega položaja žensk v (mainstream) medijskem prostoru in progresivne vsebine Tribune in Avtonomije, kjer velikokrat iz feministične perspektive naslavljata položaj žensk v

družbi in zagovarjata splošno družbeno solidarnost ter enakost, me bo zanimal bolj konkreten vpogled v stanje participacije žensk pri obeh medijih. Atton (2009) opozori, da se študije alternativnih medijev ne osredotočajo na represivne alternativne medije, še manj pa kritično raziskujejo progresivne medije in njihove represivne aspekte. Tudi Downing (2001) v tem duhu ugotovi, da producentje samoorganiziranih radikalnih (alternativnih) medijev velikokrat ne naslavljajo določenih problemov znotraj njihovega kolektiva, kot je na primer neenakost žensk. Vprašanju participacije žensk je Downing pri študiji italijanskega alternativnega medija Radiopop tako posvetil posebno pozornost in izpostavil potrebo po neprestanem zavestnem spopadanju s spolno neenakostjo tudi znotraj radikalnih kolektivov alternativnih medijev (2001, 284), saj se velikokrat na tem področju od mainstream medijev ne razlikujejo. Družbena razmerja in kulturne oblike zatiranja, kot so na primer patriarhalne strukture, se ne končajo enostavno pred vrati alternativnih medijev, zato se morajo ti, če želijo biti bolj demokratični, z njimi tudi aktivno ukvarjati.

Da bi lahko osvetlila, kako je s participacijo žensk pri obeh študijah primera, sem se odločila za kratko raziskavo, kjer sem skušala na podlagi vseh do sedaj objavljenih avtorjev ugotoviti spolno razmerje med producenti. Tovrstna pozornost je pomembna, saj se lahko le tako pridobi potrebne informacije, ki omogočajo presojanje, evaluacijo in razumske ukrepe za odpravo marginalizacije žensk (Carter in Ross 2011). Pri tem je potrebno opozoriti, da gre zaradi precejšnjih omejitev, ki jih ima izbrana statistična metoda, zgolj za oris, saj nam sam odstotek ženskih avtoric še ne daje globlje slike v samo naravo participacije. Tako sem skušala z upoštevanjem ali so ženske participirale dlje časa in kakšen je njihov položaj v uredništvu, ustvariti celovitejšo sliko. Še večji problem za zadano raziskovanje pa predstavlja kolektivna narava vsebinske produkcije Avtonomije in odpoved avtorstvu, zaradi katerega je velika večina prispevkov nepodpisanih. Tako sem se morala zanesti na presojo in iskrenost intervjuvancev, ki sta mnenja, da je razmerje med spoloma pri produkciji Avtonomije povsem uravnoteženo. V vseh dosedanjih uredništvih in tudi funkcijah lektoriranja in oblikovanja naj bi sodelovalo približno enako število žensk kot moških, tako pa naj bi bilo tudi pri produkciji vsebine. To naj bi dosegli z zavestnim prizadevanjem oziroma spodbujanjem ženske participacije ter problematiziranjem določenih vidikov moške dominacije v njihovi skupnosti, ki so jih zaznali že na začetku njihovega združevanja kakšno desetletje nazaj. Ker so usmerjeni v nenehno samorefleksijo, so to, čeprav omejeno reprodukcijo družbenih razmerij, pričeli preizpraševati, s časom pa so ustanovili tudi anarho-feministično delovno skupino.

Njihovo oceno lahko na ravni uredništev, ki so skrbela za izdajo vseh treh števil, potrdimo, saj je bilo razmerje pri prvih dveh enakovredno (dve ženski in dva moška), pri tretji pa so poleg dveh žensk urednikovali trije moški. A če v to raziskavo vključimo tudi nikoli izdano četrto številko Avtonomije, na produkciji katere so vseeno intenzivno delali, potem se razmerje z upoštevanjem uredništva povsem poruši. Zadnje štiričlansko uredništvo je bilo tako povsem moško. Tako je bilo od dosedanjih sedemnajst urednikov zgolj šest žensk, kar znaša petintrideset odstotkov, to pa je razmerje, ki vlada tudi v mainstream medijih.

Zanimivo je, da sta podobno pozitivno oceno kot intervjuvanca iz Avtonomije podala tudi urednika Tribune. Ta ocenjujeta razmerje med avtorji in avtoricami kot uravnoteženo, čeprav se zavedajo, da je na splošno to izrazit problem, saj je bila zgodovinsko gledano Tribuna pred svojo obuditev leta 2009 izrazito falocentrična. A ker se je na razpise po njihovo do sedaj prijavilo precej žensk, ki so se tudi vklopile v produkcijo Tribune, se uredništvo s to problematiko ni resno ukvarjalo. Ob dejstvu, da je bilo od vseh sto enainpedeset piscev⁴, ki so prispevali svoje tekste od prve številke Tribune do zadnje junijske številke letošnjega leta, kar enainšestdeset žensk, kar znaša sedeminštirideset odstotkov, bi se lahko v grobem z njimi strinjali. A ob bolj natančnem pogledu, se začnejo ti odstotki počasi nižati. Od vseh petsto štirinštirideset prispevkov, ki so nastali v tem istem obdobju, je bilo le sto šestindevetdeset ali šestintrideset odstotkov spisanih izpod ženskih rok. Iz tega lahko sklepamo, da tudi če je do sedaj sodelovalo pri pisni vsebini Tribune skoraj enako število žensk, so te dobile zgolj šestintrideset odstotkov razpoložljivega časopisnega prostora. Hkrati pa je relevantno tudi, da je velika večina žensk sodelovala zgolj enkrat, rednih pisk je glede na pisce namreč razmeroma malo, to dejstvo pa ponovno pokaže na naravo njihove participatornosti, ki je veliko bolj nestalna in kratkotrajna. Situacija je precej slabša na ravni uredništva, kar kot problem prepoznavata tudi oba intervjuvanca. Od dosedanjih dvanajstih urednikov sta bili med njimi zgolj dve ženski, pri čemer so zdajšnjo urednico pri zadnjem razpisu izbrali zavestno ravno zaradi moške dominacije v uredništvu. Tako je odstotek žensk, ki so kot urednice celostno participirale pri produkcijskem procesu, manj kot sedemnajst. Tu nekje pa se giblje tudi razmerje na strani ilustratorjev in fotografov, kjer je že splošna raven participatornosti izredno slaba, saj je do sedaj sodelovalo zgolj šestinštirideset posameznikov, od tega le petnajst žensk, kar znaša dvaintrideset odstotkov. Zgodba se ponovi, če upoštevamo količino prispevkov in dolžino vpetosti v produkcijo Tribune – od tristo enainpetdesetih

⁴ Izvzeti so priznani tuji pisci ali pa avtorji s psevdonomom.

likovnih in fotografskih prispevkov je bilo le enainsedemdeset ustvarjenih s strani žensk, kar znaša natanko dvajset odstotkov, od vseh pa rednejše sodelujeta zgolj dve avtorici.

Sodba urednikov Tribune kot tudi Avtonomije je bila tako precej napačna. Problem neenake ženske participacije je pri Avtonomiji, predvsem pa Tribuni, enak oziroma celo večji, kot pa se kaže v raziskavah mainstream medijev. Predvsem Tribuna bi morala posvetiti tej problematiki več pozornosti, se osredotočiti, kot pripomni Bobnič, v »odpiranje in spodbujanje ženske participacije« in se predvsem vprašati zakaj je stanje kot je. Tovrstne ugotovitve pa nas opominjajo, da alternativnih medijev ne gre romantizirati kot neproblematičnih zgolj zaradi progresivnih, demokratičnih idealov, saj velikokrat reproducirajo tudi tiste družbene vzorce, proti katerim se načeloma borijo.

4.3.3. Distribucija

Avtonomija izhaja v tisoč izvodih, distribucija pa v duhu celotnega delovanja poteka brez raznih oddelkov za marketing in odnosov z javnostjo, strokovnjakov in tržnih analiz ter zunanjih izvajalcev, v manjšem obsegu in samoorganizacijsko, kar omogoča minimalizacijo stroškov. Večinoma se ob izidu številke naredi več predstavitvenih dogodkov na različnih lokacijah, kot so fakultete ali pa alternativni kulturni prostori. Te predstavitve naj bi bile namenjene širši javnosti, a v resnici fokus Avtonomije še vedno ostaja ozko usmerjen na člane FAO. Kot smo že omenili je namreč večina Avtonomij distribuiranih po internem kanalu, tako da lokalne anarhistične skupine odkupijo večje število izvodov nove številke, nato pa jih distribuirajo med svoje člane. V skladu s svojimi ideali tako izhajajo tudi na področju distribucije iz »specializiranega, manjšinskega interesa« (Atton 2003, 63).

Tribuna ima po drugi strani veliko bolj razvejano naravo distribucije, ki sega od profesionalnih do amaterskih praks. Od začetka izhajanja do danes je zaradi nenehnega krčenja sredstev prepolovila naklado na pet tisoč izvodov mesečno, distribucijo zanjo pa opravlja Društvo za promocijo glasbe, ki raznosi Tribuno po številnih lokacijah v Ljubljani, večinoma po fakultetah, lokalih, knjižnicah, kulturnih ter alternativnih prostorih, ki so tudi označeni na Tribuninem spletnem zemljevidu distribucijskih točk. Distribucije preko zunanjega izvajalca in istih distribucijskih točk se v večji meri poslužujejo tudi komercialni brezplačniki. Hibridna narava Tribune je tudi na tem nivoju več kot očitna, saj se poleg profesionalizirane poslužujejo tudi samoiniciativne, *ad hoc* distribucije, ki jo izvajajo

uredništvo ali pa Tribunini pisci. Ti nove številke popeljejo s sabo v kraje stalnega prebivališča in jih večinoma oddajo v alternativnih, mladinskih in kulturnih prostorih. Posamezniki si lahko naročijo Tribuno tudi na dom, pri čemer krijejo zgolj letne stroške poštne. Za razliko od Avtonomije pa ima Tribuna tudi svojo spletno stran, kjer se da prosto dostopati do vseh njenih števil. Podobno kot na fizične izvide se da naročiti tudi na spletno Tribuno, ki jo prejme posameznik enkrat mesečno na svoj elektronski naslov. Pri spletni distribuciji Tribune so šli tako daleč, da so v sodelovanju z NUK-om digitalizirali ves korpus izdaj od leta 1951 naprej. Seveda temu dodajajo tudi nove številke, vse skupaj pa so tako dosegljive v Digitalni knjižnici Slovenije. Podobno so se lotili tudi obsežnega članka na Wikipediji, ki zajema celotno Tribunino zgodovino in vsebuje povezavo do digitalnih izvodov. Poleg vsega naštetega so prisotni tudi na spletnih družabnih omrežjih, kot sta Facebook in Twitter. Tribuna se tako poslužuje tako bolj profesionalnih kot tudi bolj raznolikih in več brezplačnih distribucijskih kanalov v primerjavi z Avtonomijo. Nekatere članke Avtonomije sicer lahko najdemo na spletni strani FAO, a v celoti v digitalni obliki ni dosegljiva. To glede na naravo medija seveda preseneča, saj se tudi preko svojega odnosa do avtorskih pravic zavzema za čimbolj prost dostop do informacij. Pri tem naj bi šlo za enostaven problem pravi Primc; na neki točki se je FAO dogovoril, da morajo biti Avtonomije dosegljive tudi na spletu, a za to nihče resnično ni bil zadolžen, zato se to nikoli ni zgodilo. Gre torej za nek vzorec, ki opominja na problem samoorganiziranja.

Dostop do digitalnih izvodov ima še drugo razsežnost. Glede na to, da za oba medija največji finančni zalogaj predstavlja ravno tisk oziroma je to edini resnični strošek produkcije Avtonomije, me je zanimalo, zakaj se enostavno ne odpovesta tisku in se osredotočita na spletno distribucijo. Oba poudarita, da gre za »fetišizacijo«
papirja in željo, da posamezniki na Tribune in Avtonomije naletijo po naključju ter na ta način dosežejo tudi tiste, ki drugače ne dostopajo do kritičnih vsebin. Vsi intervjuvanci so skeptični do tega, da bi lahko preko interneta dosegli širše bralstvo, saj naj bi na spletu s pregledovanjem vedno istih strani še manj »tavalili«
kot v realnosti mesta. Prepričani so tudi, da se fizičnemu izvodu bolj posvetiš. Pri tem je zanimivo, da so bili ravno anarhistični tiskani mediji prvi, ki so se leta 1992 preselili na splet (Coyer in drugi 2007), se s tem izognili stroškom tiska, a ohranili vse ostale principe delovanja. A Atton je skozi večletno raziskovanje ugotovil, da anarhistični mediji kljub vsemu največkrat izhajajo na papirju, ker je njihova relevantnost omejena na lokalna in regionalna občinstva specializiranega interesa, zato je splošna praksa da se internetne distribucije ne poslužujejo, saj zanje ni ključnega pomena (Atton 2002, 137). Tako je tudi z

Avtonomijo, kateri je pomembna tudi večja obstojnost fizičnih izvodov, saj skozi medij zapisujejo lastno zgodovino, spletna stran FAO pa je vsake toliko napadena s strani hekerjev, pri čemer večinoma vse vsebine izbrišejo. Intervjuvanca s Tribune sta prepričana, da bi s popolnim premikom na splet izgubili še tisto malo prepoznavnosti, ki so jo dobili do sedaj, hkrati pa vztrajajo na papirju tudi zaradi svoje usmerjenosti v eksperimentiranje s formo, o čemer bomo govorili v nadaljevanju, saj se da z njim delati »veliko več stvari, kot pa se dela nasploh,« torej v mainstream medijih, pravi Bobnič.

Ključen vidik pri razumevanju distribucije alternativnih medijev je tudi odnos do avtorskih pravic. Kot smo že nakazali, se jim Avtonomija odpoveduje po principu »copyleft«. Gre za obliko licenziranja avtorskih del, ki je nasprotna splošno uveljavljenemu »copyrightu«, ki vlada v večini komercialne intelektualne produkcije. Tako Avtonomija odpravlja vse avtorske omejitve, vse tekste se lahko »prosto reproducira, prevaja in prireja brez navedbe vira« (Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja 2010a), tudi v komercialne namene, saj restrikcije na to, v nasprotju s Tribuno, ne izrazi. Tribuna se izdaja pod licenco »creative commons«, s čimer se ne odpove avtorskim pravicam, ampak ponudi svoja dela v uporabo vsem ob »priznanju avtorstva po principu Ime Priimek / Tribuna [...] za nekomercialno rabo in v nespremenjeni obliki« (Tribuna 2012c, 2). Tako je Tribuna, kljub temu da se je vključila v upor študentskih klubov zoper Združenje skladateljev in avtorjev za zaščito glasbene avtorske pravice Slovenije (SAZAS), precej manj radikalna in odprta do porabe in distribucije njene vsebine. Razlog za to naj bi bil predvsem »finančno-organizacijski«, saj naj bi si zagotovili »povratni tok informacij do njihovega vira,« kar je za Tribuno pomembno, saj si ne more »privoščiti dragih raziskav branosti in navad branja za Nacionalno raziskavo branosti« (Vindiš 2012, 24). Uredništvo pa razmišlja o tem, da bi kljub temu v prihodnje začeli uporabljati »copyleft«, saj ta bolj ustreza njihovemu odnosu do avtorskih pravic, ki jih velikokrat kritizirajo.

4.4 Tekstovna vsebina

Izmed množice pristopov k alternativnim medijem je le nekaj takšnih, ki v ospredje svoje analize postavljajo medijsko vsebino, tekstovno in likovno, čeprav sta obe navzven, torej za bralstvo, ki ne sodeluje pri samem procesu produkcije medija, osrednjega pomena. Vsebina alternativnih medijev je prav tako kot njihov način delovanja ključna za demokratizacijo

javnega komuniciranja. »Petrošništvo, trg, razredne razlike in individualizem so za uveljavljen medijski sistem kot naravno stanje [...], medtem ko so politične aktivnosti, civilne vrednote in protitržne aktivnosti marginalizirane ali denuncirane« (McChesney v Harcup 2003, 361), zato morajo alternativni mediji »zagotoviti alternativno komunikacijo, ki omogoča artikulacijo družbenega reda, ki se razlikuje ali celo nasprotuje dominantnemu« (Harcup 2003, 362). Lahko bi torej rekli, da je njihova naloga presežati nepluralnost vsebin v uveljavljenem medijskem prostoru, vnašati nove poglede in diskurze v javno debato, artikulirati alternativne perspektive in interese drugače iz medijskega prostora izključenih družbenih skupin ter skozi kritično vsebino informirati posameznike na pomenljiv način, torej tako, da si lahko s podanimi informacijami bolje razlagajo družbeni sistem. Alternativni mediji si tako prizadevajo za pluralnost vsebin, vendar na način, da preferirajo zgolj določene diskurze, teme in vire. Zakaj? Prvič, ker so ti v močnejšem komunikacijskem sistemu, ki ga konstruirajo mainstream mediji, pod- ali nereprezentirani. Drugič, ker je večina diskurzov v mainstream medijih dovolj močnih, da ne potrebujejo ponovitve in tretjič, ker izhajajo iz politično-ekonomskih interesov elite in ne širše javnosti, kaj šele marginaliziranih skupin in posameznikov. Harcup (2003) povzame, da alternativni mediji »povejo nepovedano«.

Tribuna je družbenokritičen študentski medij, ki želi preseči omejenost komercialnega študentskega tiska s širšo distribucijo, ki je povsem nekritičen in apolitičen ter tako osredotočen zgolj na informiranje o študentskih partikularijah. Tribuna s svojim delovanjem želi ne le študentsko problematiko navezovati na širši družben kontekst, ampak obravnavati širšo družbeno problematiko po sebi. Strinjajo se namreč z mnenjem Milosavljeviča, da je ukvarjanje »le s svojim vrtičkom lahko huje kot ukvarjanje se z ničemer, saj s tem ustvarjaš mentalno omejeno sliko« (v Smrke 2009, 5). Dobro lahko opišemo rdečo nit vsebinskega pristopa Avtonomije in Tribune s sledečim izsekom, ki govori o družbenoodzivnem komuniciranju: »Kritična tematizacija realnosti in struktur, vpisanih v kulturno gramatiko, je mogoča z razumevanjem prikritih institucionalnih struktur moči in pravil, ki so vanjo vpisana. Takšno razumevanje je pogoj za družbeno odzivno komuniciranje, ki se po svoji naravi vedno dotika matric družbenih razmerij moči, saj jih komentira, hkrati pa s komuniciranjem spreminja, vzpostavlja ali pa reproducira ideologijo« (Vodeb 2008, 19). Tako je Tribuna politična v smislu, da producenti ne obravnavajo zgolj političnih tem *per se*, ampak da iščejo in razkrinkajo političnost in družbene odnose moči na področjih, ki jih uveljavljeni diskurzi kot takih ne obravnavajo. »Vsake tematike, ki se je lotimo, politiziramo,« pravi Bobnič. Tako lahko na primer celo beremo o političnosti »dreka«, kjer se primerja odnos do njega znotraj

različnih družbenih sistemov in ugotovi, da bi moral družbeni red, »ki bi želel z radikalnim rezom odpraviti razredne (ali druge vertikalne) razlike, [...] občutno spremeniti odnos do dreka« (Straus 2009, 17). Tudi Avtonomija je političen medij, torej kritičen, zagovorniški medij, pri čemer vseeno obravnava bolj klasične politične teme in se nikoli ne spusti v podobno avantgardne tematske obravnave. Producentom je zgolj pomembno, da ima vsebina ožji anarhističen fokus, za katerega praktično ni prostora v drugih občilih.

Vsaka številka Tribune ima neko osrednjo temo, ki jo obravnava večina prispevkov. Dosedanje izdaje so bile posvečene alternativnim prostorom, fašizmom, tabuju, prezrtim spolom, avtorskim pravicam, neposredni demokraciji, revoluciji, transgresiji, subkulturam, biopolitiki, množičnim medijem, tehnologiji, dolgu in številnim drugim temam, ki jih nato dani prispevki »cepijo,« kot se izrazi Smrke, skozi koncepte in druge teme, s katerimi se redno ukvarjajo. Tako se konceptualno temo večinoma naslavlja skozi kritiko kapitalizma in predstavniške demokracije, kritike medijev in institucionalizirane (kvazi leve) politike, postavlja se jih v sfero politične-ekonomije in družbenih ideologij, v kontekst marksističnega koncepta razrednega boja in družbene neenakosti. Ker je Tribuna študentski časopis, veliko pozornosti posveča problematiki študentov oziroma mladih, a pri tem ne gre za informiranje o posameznih partikularijah, ki bi služile kot nasveti. Tako se posveča izključno družbeno-ekonomskemu položaju mladih, predvsem študentov, in njihovim pravicam. Beremo lahko kritike visokega šolstva in študentskega organiziranja, obravnava se brezposelnost mladih ali prekerna delovna razmerja, nezmožnost pridobitve lastnega stanovanja in glasu v javnosti ter negotovo prihodnost. Njihova aktivistična naravnost se kaže v dejstvu, da lahko v vseh do sedaj izdanih številkah beremo o študentskih in delavskih uporih po svetu in pri nas, katerega del so bili tudi sami producentje medija, veliko se preizprašuje kakšne so možnosti upora in alternative obstoječemu družbenemu sistemu, v vsaki številki pa jasno poudarjajo potrebo po vsesplošni družbeni solidarnosti. Teme, s katerimi se pri branju nenehno srečujemo, so tudi, bolj specifično, problematika lezbijk, gejev, biseksualcev, transseksualcev (v nadaljevanju LGBT) ter na splošno spolnih in *queer* identitet, droge, tehnologija, (politična) umetnost, kritika Evropske unije, privatne lastnine, nacionalizma in sodobnih fašizmov ter alternative obstoječemu družbenemu sistemu, ki jih Bobnič opredeli kot socialistično-komunistične. Je pa mnenja, da je Tribuna po eni strani vsebinsko uniformna, da je v njej na primer ogromno marksizma, a da je po drugi strani mogoče zaznati precej vsebinske raznolikosti, predvsem zaradi nenehnega preizpraševanja različnih družbenih konceptov in vpeljevanja novih

diskurzov. Pravi, da odpirajo teme, ki niso prisotne in da skušajo tako zamajati bralčevo percepcijo sveta.

Del vsebin, ki jo obravnava Tribuna, pokriva tudi Avtonomija, a je njen razpon tem veliko bolj okrnjen, saj se večinoma, v skladu s svojim ciljem, osredotoča na predstavitev anarhizma, FAO in drugih anarhističnih iniciativ, na poročanje o anarhističnih ali antifašističnih dogodkih, na katerih so sodelovali, velik del vsebine pa obsegajo tudi (pretekle) izjave za javnost ali pisma podpore. V vsaki številki najdemo tudi prevode klasičnih anarhističnih del, zato ker je tovrstni material v slovenskem jeziku nedosegljiv. Avtonomija tako izpolnjuje cilj dokumentacije lastne zgodovine, zaradi česar nikoli ne obravnavajo tem ali dogodkov, ki se jih ne tičejo neposredno. Zavračajo objavo tekstov in teorije, ki ni del interesov njenih producentov in producentk ter »združena s praktičnim gibanjem na drugih nivojih« (Avtonomija – časopis anarhističnega gibanja 2009b, 7). Avtonomija poleg naštetega izdaten prostor nameni tudi predstavitvi in refleksiji avtonomnega študentskega gibanja, pri katerem je veliko članov FAO tudi sodelovalo, pišejo pa tudi o samoorganiziranih delavskih uporih, na primer o uporu delavcev v Luki Koper in Gorenju, kateremu so se priključili. Podobno so vpleteni tudi v boj migrantskih delavcev, zato tudi ta tematika v Avtonomiji najde precej prostora. Tako kot Tribuna veliko pozornosti posveča še feminističnim temam, predvsem iz vidika delovanja anarho-feministične delovne skupine znotraj FAO, solidarna pa je tudi z LGBT skupnostjo. Iz tega kratkega orisa lahko sklenemo, da so teme, ki jih obravnavata oba medija, emancipatorne in v veliki meri zapostavljene v uveljavljenem medijskem prostoru, ki ga dominirata potrošništvo in zabava. Iz tega vidika vsekakor botrujeta k pluralizaciji slovenske medijske vsebine.

Ključno pri tem je v resnici to, da alternativni mediji, tudi Avtonomija in Tribuna, obravnavajo določene teme ali dogodka na drugačen, kontra-, ne- ali transhegemonski način, in s tovrstnim predrugačenjem zornega kota odpirajo nova družbena vprašanja. Večinoma vršijo »diskurzivne prakse upora,« ki denaturalizirajo dominantne oblike »zdrave pameti« (Guedes Bailey in drugi 2008, 17). Tako tudi Tribuna in Avtonomija skozi obravnavane teme tvorita povsem drugačne diskurze, kot jih producirajo mainstram mediji. Študente predstavijo kot aktivne in kritične, kot žrtve sistema in ne lene odjemalce davkoplačevalskega denarja. Podobno se aktivizma ne obravnava skozi prizmo huliganstva, ampak kot legitimen način boja, anarhizem pa se, predvsem preko Avtonomije, vzpostavi kot koherentna miselna tradicija, ki v svojem osrčju nima kaosa in terorizma, kar je diskurz, ki se je prijel v javnosti

(Vodovnik 2010), ampak se ravno nasprotno ukvarja predvsem z družbeno organizacijo na povsem demokratičen način. Tribuna predstavi politiko do drog kot diskriminatorno, psihiatrične institucije kot totalitarne, nevtralno pravno državo kot mit in element prisile vladajočega razreda, nevladne organizacije pa, tako kot Avtonomija, razume kot odraz imperializma in orodje ohranjanja *status quo*, prav tako pa obe spodbujata skvotanje, ki ga razumeta kot pravico in aktivni upor zoper diktaturo privatne lastnine. Podobne preobrate v diskurzih in reprezentacijah znotraj alternativnih medijev od uveljavljenih v mainstream medijih beležijo tudi druge študije primerov. Cissel (2011) tako na primer ugotovi, da se portetiranje antikapitalističnega gibanja *Occupy Wall Street* možno razlikuje med alternativnimi in množičnimi mediji. Ti gibanje okvirjajo kot duhomorno, odklonilno in zmedeno, medtem ko so časopisi kot so Mother Jones in Democracy Now poudarjali moč in raznolikost protestnikov in njihovih demonstracij. Podobno obravnavata Tribuna in Avtonomija različna (antikapitalistična) družbena gibanja v Sloveniji, kot so Mi smo univerza, Avtonomna tribuna in gibanje 150, pri katerih so sami tudi sodelovali.

Tribuna je med drugim zavestno posvetila ogromno pozornosti problematiki Afrike, saj se o njej v mainstream medijih večinoma ne poroča, ko pa se, se jo predstavlja kot zibelko revnih, bolnih, lačnih ljudi in nerazvite družbe. »Pasivizacija žrtev in nedefiniranih množic tretjega sveta, ki smo ji bili priče pretekli mesec, je del širšega procesa, ki iz zgodovinskega spomina briše množstvo uporov, gibanj in samoiniciativ« (Bobnič 2010, 13). Zato so v skoraj vsaki številki govorili o Afriki na načine, ki kažejo drugačno sliko. Namesto o bedi so pisali o uporih afriških študentov, o situaciji na področju LGBT problematike, pisali so o družbenokritičnih glasbenikih in o afriških antifašističnih, feminističnih in tudi anarhističnih gibanjih. Diskurz o Afriki so tako povsem predrugačili, hkrati pa je bila tema prisotna ves čas in je niso obravnavali zgolj izjemoma. Vendar, kot smo že opozorili, alternativnih medijev ne gre romantizirati in zato ne smemo predpostavljati, da so reprezentacije in diskurzi pri Tribuni in Avtonomiji zgolj korektni in progresivni in da jim ne predstavljajo »resnega etičnega izziva« (Pajnik in Downing 2008, 10). V tem smislu bi se lahko obregnili ob to, da lahko v Tribuni beremo prispevke Ženske svetovalnice ali pa Društva SOS telefon, ki reprezentirajo ženske kot žrtve nasilja ali pa medijskega konstrukta ideala lepote, kar je ponovno diskurz, ki poleg postavljanja ženske v relacijo do moških (žena, hči, punca...), prevladuje v medijski sferi (Ross in Carter 2011, 1155). Avtonomija pa v drugi številki poroča o dogajanju na anarhističnem knjižnem sejmu, kjer je nek anarhist opozoril na problematiko separatističnih feministk, ki ustanavljajo avtonomne ženske prostore, kar se mu je zdelo problematično, saj je

»vprašanje spola partikularno vprašanje razrednega spola, ki slednjemu z drobljenjem kvečjemu škodi« (Avtonomija – časopis anarhističnega gibanja 2010b, 40). Nato se tej kritiki v bran postavi incident iz Londonske anarhistične konference, kjer so anarho-feministke protestno zmotile program, občinstvo pa bi se naj odzvalo z opazko »Boste zaplesale za nas?« Čeprav Avtonomija prepozna to kot šovinizem, lahko preberemo, da je »opazka [...] potrdila upravičenost njegovega sporočila« (Avtonomija – časopis anarhističnega gibanja 2010b, 40). V tem smislu šovinizma niso obsodili, ampak lahko njihov komentar razumemo kot namigovanje, da so si feministke zanj same krive. Ta dva primera sta sicer večji izjemi, saj podobno problematičnih vsebin drugače nisem zaznala, služita pa ilustraciji, da alternativni mediji tudi na vsebinskem nivoju niso vedno in izključno progresivni.

Zagovorniška, pristranska narava Tribune in Avtonomije se odraža poleg jasne politične pozicioniranosti tudi s tem, da je vsebina producirana iz vidika prve osebe ednine, torej je pisec osrednji subjekt, ki podaja svoj pogled na določeno tematiko, če pa govori o dogodku, kateremu je prisostvoval, o njem subjektivno, a točno, poroča. Skozi tovrstni pristop se oba medija zoperstavljata novinarskim standardom objektivnosti in nepristranskosti poročanja, ki jih imata za lažne ideološke kategorije. »Novinarstvo najbolj greši, ko je nevtrarno« (Tribuna 2010b, 29), zato se ne poslužujejo novičarskih prijemov, ki naj bi bili ključ demokratičnega ideala informiranih državljanov. Profesionalni novinarji imajo jasne kriterije, ki določajo kaj je vredno objave, in to je vedno povezano s tem, koliko je neka stvar dogodek. To pomeni, da se ne obravnava dolgoročnih javnih problemov in da je le malo poudarka na nudenju konteksta, bodisi ideološkega ali zgodovinskega, ki bi bralcu nudil poglobljeno vedenje in s tem večjo živitev v te probleme. Poleg tega, da Avtonomija in Tribuna zaradi svojega mesečnega oziroma kar letnega cikla izdaj ne moreta temeljiti na novičarskem novinarstvu oziroma bi bili primorani glede na časovni razkorak eksperimentirati s to formo, standardizirane novičarske forme tako ali tako ne želita reproducirati. Njun interes je »v razkrinkanju in izpostavljanju dinamike moči in neenakosti, ne pa v poročanju *hard news*« (Curran and Seaton 1997, 15).

Tribuna je precej bolj teoretična kot Avtonomija, ki se pod motom »misliti in delovati moramo praktično« (Pavlišič 2010, 34) izogiba težko razumljivim tekstom. Pri Tribuni pa se skuša »furat nek nivo, neko kvaliteto,« kot pravi Smrke, tako da gre večinoma za preplet osebnega mnenja in teoretskih referenc. Praktično nemogoče je prebrati kakšen nehumoren prispevek brez znanstvenih referenc. Bobnič poudari, da je to njena zgodovinska linija:

»Tribuna je bila vedno teoretska. Gre (tudi za to) [...] kar nas same zanima – te stvari in tako izražanje«. Delno to razumejo kot problem, saj je za bralca lahko Tribuna zahtevna, hkrati pa so prepričani, da ga ne gre podcenjevati in se izgovarjati na domnevne navade branja, kot to počnejo mainstream mediji. To, da ljudje ne berejo dolgih člankov, zahtevnih vsebin, da jih v resnici zanimajo zgolj še podobe in da zaradi vedno hitrejšega življenjskega ritma za poglobljeno branje niti nimajo časa, razume uredništvo kot umetno sproducirano predpostavko. Tribuna je intelektualno zahtevna, sicer so njeni pisci študentje in ne že uveljavljeni intelektualci, a morajo ti izpolnjevati precej visoke standarde teoretske podkovanosti in sposobnosti artikulacije, ki velikokrat sproducirajo izredno filozofska besedila. Njen »intelektualizem« se kaže tudi v tem, da je v prvem letu izhajanja večkrat objavila prevode tekstov priznanega sociologa Immanuela Wallersteina in da se pri intervjujih, ki so skoraj v vsaki številki, v veliki večini najde priznane akademike s kritično držo⁵. Avtonomija je v tem vidiku vsekakor »antiintelektualna«, saj je večinoma zavračala edino tiste prispevke, v katerih je bil uporabljen prezahteven jezik ali pa je bil poudarek na teoriji. Producenti Avtonomije so intervjuje opravili zgolj z tujimi in lokalnimi anarhisti, aktivisti ali pa delavci, so pa objavili nekaj prevodov klasičnih anarhističnih del, tudi teoretskih, a precej nezahtevnih.

Ena ključnih razlik med Tribuno in Avtonomijo se dotika polja umetnosti, ki se delno kaže na ravni vsebine, predvsem pa je očitna pri formi oziroma likovnemu jeziku. Na ravni vsebine uporablja Avtonomija klasičen pristop poročanja, podajanja informacij in refleksije. V Tribuni najdemo več žanrske raznolikosti kot v Avtonomiji, od analitičnih prispevkov, filozofskih spisov, poročil, kratkih zgodbic, *gonzo* novinarstva, transkripcij pogovorov, intervjujev in podobnega, »novinarski glas« pa je velikokrat »oseben, humoren in intelektualno stimulativen« (Guedes Bailey in drugi 2008, 93). Tribuna se poslužuje ogromno eksperimentiranja na tekstovni ravni. Tako so skozi več Tribun objavljali dele zgodbe, ki spaja erotično literaturo z družbenokritično obravnavo nacionalizma. Bobnič v članku »Dogodek: poročilo« (2011, 10) kritizira novinarsko poročanje, ki ne odraža realnosti, ampak jo skozi svoje poročanje ustvarja, to pa podkrepi s slogovno izbiro, kjer v maniri poročanja o dogodku uporablja preteklik, sebe pa naslavlja v tretji osebi. Gre za »poročilo, ki ne poroča o nečem, kar se je že zgodilo, poročilo, ki ne poroča o zunanjem dogodku, poročilo, ki sploh ne

⁵ Intervjuje so tako opravili s filozofinjo Alenko Zupančič, sociologom Rastkom Močnikom, politologom Andrejem Kurnikom, docentom za nemško klasično filozofijo Zdravkom Kobetom, raziskovalko spolov Vlasto Jelušič in mnogimi drugimi.

poroča, temveč s tem ko poročča, šele ustvarja tisto, o čemer poročča. Poročilo, ki si ustvarja svoj lasten dogodek« (Bobnič 2011, 10). Pri vsebini uporabljajo tudi historične avantgardne prijeme, kot je povzdigovanje in iskanje pomena v banalnem ali pa subverzija jezika, kot je na primer izposoja tabloidne »rumene« govornice in njeno ironiziranje ter sarkastično predrugačenje (Tribuna 2011a, 12-13). Še bolj pa se Tribuna ukvarja s samo formo časopisa, ki jo s pridom izkorišča tudi v umetniške, eksperimentalne namene.

4.5 Forma in likovni jezik

Teoretiki alternativnih medijev se redkeje ukvarjajo s formo, z likovnim jezikom medija in umetniškimi prvinami, saj na prvi pogled izgleda, kot da ne dajejo neposrednega demokratičnega učinka, kot je participatornost, egalitarna organiziranost ali pa pluralizacija informacij in diskurzov. Vendar je lahko transgresiranje uporabe časopisa kot materiala in medija razumljeno kot demokratizacija ali vsaj pluralizacija vsebin – presegati konvencije medija na likovni ravni, izzivati ideje in aktivnosti na isti način, kot to lahko počnejo preko tekstovne vsebine. In ravno pri izbranih študijah primera, kjer proučujemo medij, ki se uvršča v klasično in bolj kanonsko obliko razumevanja, kaj alternativni medij je, in takšnega, ki s svojo hibridno naravo briše meje med alternativo in mainstreamom, je relevantna primerjava tudi na tej liniji. Predvsem, ker je ravno umetniški izraz postal v zadnjem času osrednjega pomena slednjemu, torej Tribuni.

Avtonomija izhaja v revijalnem formatu, čeprav se opredeljuje kot časopis, s tršimi barvnimi platnicami in črno-belimi stranmi. Kot vzor je služila ameriška anarhistična revija Rolling Thunder, pomemben kriterij, kot pravi Primc, pa sta igrala tudi cena, ekološka nespornost in obstojnost. Likovno formo Avtonomije determinirajo fotografije, ki so izključno funkcionalne in nudijo vizualno podkrepitev teksta. Večinoma gre za ujete trenutke iz protestov, ilustracij praktično ni, oblikovno pa deluje predvsem v službi preglednosti in berljivosti. Intervjuvanci pravijo, da za večje umetniške posege enostavno ni bilo interesa med člani FAO, hkrati pa se jim to zdi drugotnega pomena oziroma kar nepomembno. Ob komentarju, da bi se lahko pričakovalo bolj fanzinski, »do-it-yourself« izgled anarhistične revije, je intervjuvanka komentirala, da za njih »anarhizem ni *trash*«. Anarhizem se torej jemlje resno in zato je resna tudi forma, v ospredju njihovega interesa pa je demokratičen način produkcije in sama anarhistična vsebina, zato so do umetniških impulzov ravnodušni. Na tem mestu je zanimivo,

da Atton opredeli družbeno odgovorne in hkrati kreativne medije, kot alternativne medije definirajo v zborniku *Alternatives in Print*, kot izredno redke. »V mojih raziskavah britanskega in ameriškega alternativnega tiska sem uspel identificirati ogromno primerov z eno izmed teh dveh lastnosti, a nobenega medija, ki je imel obe naenkrat« (Atton 2002, 14). Ravno zato je Tribuna tako zanimiva, saj je vsebinsko radikalen medij in ima tudi precej bolj demokratično organizacijo glede na mainstream medijske prakse, hkrati pa se posveča tudi lastni formi z visoko stopnjo kreativnosti in eksperimentiranja. Tako je bilo že pri izbiri formata, s katerim so zavestno izbrali klasično velikoformatno časopisno formo, ki je Tribuno postavil v linijo z bolj uveljavljenimi časopisi. Želeli so tudi dokazati, da se lahko s časopisom dela veliko več, kot pa homogene oblike, ki prevladujejo na medijskem trgu. Tako so se postopoma vedno bolj osredotočali na uporabo samega medija, na iznajdbe novih form časopisa - »tu Tribuna veliko ponuja,« pravi Bobnič. Njihov namen dobro povzame Waltz, ko pravi, da so »medijske oblike, kot je na primer tisk, lahko tako domače, da se sporočila, ki jih nosijo, izgubijo v izrabljenih formulah formatiranja in potrošniških praks. Ko so ti mediji uporabljeni na različne načine, so rezultati lahko razumljeni kot umetnost in ne zgolj kot medijski produkti *per se*« (2005, 72). Tako Tribuna svoje eksperimentiranje razume ne samo kot igro in »zajebancijo«, ampak kot umetnost in predvsem kot politično dejanje, saj »je vsak medij političen že na ravni tega, da zapre in izključi druge in drugačne načine uporabe medija,« nasprotno pa se gre producentom Tribune za to, da bi »vzpostavili – ali vsaj razmišljali o – možnosti za alternativno rabo časopisnega prostora, za alternativne načine formiranja časopisnih tekstov« (Bobnič 2011, 10). Smrke v intervjuju ilustrira: »oblika lopate določa kakšno luknjo boš naredil,« zato je še kako pomembno, da preizprašujejo formo in tehnologijo časopisa. Tako se ogromno ukvarjajo s spajanjem tekstovne in likovne vsebine, kjer slednja ni podrejena prvi, ampak gre za njun preplet oziroma je lahko podoba tudi samostojni nosilec sporočila. Skrbijo, da je razmerje med njima enako. Tribuna uporablja predvsem art fotografijo, ki ni neposredno povezana s tekstom, večino vizualnega materiala pa je ilustracij. Tu gre za zavestno odločitev, saj so ravno ilustracije, ki že preko imena sugerirajo podrejenost tekstu, katerega naj bi zgolj upodobile, eno izmed bolj rigidnih ali pa neobstoječih elementov v časopisju. Ilustracije so večinoma risane z roko, grobe, včasih fazinsko-pankerske, večinoma pa, kot pravi Bobnič, »v smeri umetnosti, če se da to sploh ločiti«. Čeprav pri vsem skupaj ne gre za nikakršno novost, bivši likovni urednik Tribunin stil opredeli kot »vizualno novinarstvo«, pri čemer naj bi bila »razlika med včeraj in danes v obsegu, statusu in pogostosti vizualnih vsebin [...]« (Vindiš 2012, 26). Paradni primer

tovrstne vizualizacije informacij so informacijske grafike ali krajše infografike, ki se vedno bolj uveljavljajo in so postale pomemben del Tribunine vsebine.

Tribuna se je v želji po eksperimentiranju in tudi antikapitalistični drži odločila, da ne bo *brand*, ki bi se ga dalo prepoznati preko logota ali napisa. Vsaka številka ima drugačno naslovnico, drugačen napis Tribuna ali pa ga sploh nima, prepoznavnost pa dosega ravno skozi svoj likovni izraz, katerega del je tudi unikatna črkovna vrsta. Poleg tega se igrajo s formo člankov – od neskončnega članka v obliki vodoravne osmice, ki nima začetka in konca in ga zato lahko pričnemo brati kjerkoli (Smrke 2011c) in članka, ki v zgornji vrstičnici teče čez celotno Tribuno (2011c), do interaktivnega članka, pri katerem si bralec izbira stališča in ustvarja lastno zaporedje branja (Kaluža 2011, 4) ali pa dveh člankov, ki sta prvo intervencija v prostoru in šele nato vsebina časopisa. Pri tem je šlo za članka v aprilski številki (Tribuna 2012b, Tribuna 2012c), kjer so prvega, ki je bil kritika oglaševanja, stiskali na velik format, prilepili na *billboard*, slikali in sliko objavili v časopisu, drug pa je deloval kot članek-grafit, kjer so vsako besedo gravitirali, poslikali in jih združili v kolaž. Pri prvem je šlo za prakso *cultural jamminga*, ki ga Tribuna večkrat prakticira, gre pa za »ustvarjanje s pomočjo zrcal, kjer preko kontrahegemonskih strategij znotraj masovne popularne kulture izzivajo dominantne moči in diskurze v družbi (Grammsci v Guedes in drugi 2008, 137). V tem smislu so *billboard* spremenili v kritiko oglaševanja. Velikokrat se v tem stilu poslužujejo tudi form množičnih medijev, na primer že omenjenega rumenega časopisa Hopla (Tribuna 2011a), katerega vizualni jezik in stil pisanja so imitirali, popačili in skozi njega ustvarili subverzivno kritiko. Kot poudarja Waltz (2005), se lahko skozi tovrstno delovanje, poleg same subverzije časopisnih konvencij, vzpostavi tudi drugačen odnos med medijskimi producenti in bralcem, ki se ga ne nagovarja kot potrošnika, ampak se od njega zahteva aktivno in angažirano branje, ki lahko deluje stimulatивно, lomi ustaljene vzorce in razširja njegovo percepcijo. Zato sem mnenja, da forme medija pri raziskovanju ne gre zapostavljati.

5 SKLEP

V diplomskem delu sem se sprva opredelila do dileme o uporabnosti pojma »alternativni mediji«, ki je bil s strani teoretikov velikokrat tarča kritike. Downing (2001) je mnenja, da gre za skrajno relativiziran oksimoronski pojem, saj je nekaj vedno alternativno nečemu v določenem prostoru in času, pojmu pa se očita tudi inherentna binarnost, ki tovrstne medije postavlja v nujno relacijo do mainstream medijev in s tem kultivira predstave o dominantnih nasproti zatiranim skupinam, o medijih, ki manipulirajo in zavajajo ter tistih, ki se trudijo za avtentični izraz in podajanje resnice (Guedes Bailey in drugi 2008), pri čemer gre za precej enostavno in napačno razumevanje kompleksnosti sodobne medijske sfere. Ta opozorila so na mestu, a teoretsko polje alternativnih medijev je polno različnih pojmov kot so skupnostni, državljanski, avtonomni, taktični, radikalni mediji in mediji družbenih gibanj ter civilne družbe, ki imajo prav tako svoje omejitve. Tako bi lahko uporabila pojem avtonomni mediji in z njim ustrezno okvirila Avtonomijo, a bi ji težko ob bok postavila institucionalizirano Tribuno. Tudi koncepti in njim lastni pojmi, kot so skupnostni in državljanski mediji, so problematični iz vidika, da predpostavljajo produkcijo medija s strani določene kolektivitete, s čimer se izključuje vse individualne medijske izraze. Pojem alternativni mediji sem zaradi precejšnje inkluzivnosti, ki jo je terjal multiteoretski pristop, zato označila kot ustreznega glede na izbrani študiji primera in fokus mojega raziskovanja.

Iz te raziskovalne pozicije sem nato skozi uporabo različnih teoretskih pristopov ustvarila konceptualni okvir alternativnih medijev, ki je temeljil na komplementarnih poudarkih. Tako sem esencializirala alternativne medije kot tiste, ki nastajajo zunaj uveljavljenih medijskih institucij s strani novinarjev-amaterjev oziroma določene skupnosti v želji po uveljavljanju pravice do komuniciranja. Alternativni mediji so podvrženi drugačnim družbenim normam, pri čemer so zavezani interesom javnosti oziroma skupnosti in ne kapitalu, kar ustvarja bolj angažirano in odgovorno novinarstvo, ki zagovarja (radikalne) demokratične družbene spremembe. Ker so večinoma kritični do kapitalizma in neoliberalizma, skušajo skozi lastno delovanje ustvarjati in prakticirati koherentne alternative obstoječim družbenim odnosom in razmerjem moči. Na organizacijski ravni tako velik delež alternativnih medijev stremi k čim bolj nehierarhičnemu modelu organiziranja, ki temelji na demokratičnosti, egalitarizmu, konsenzualnemu kolektivnemu odločanju in horizontalnosti. Medijske kot tudi širše družbene konvencije izprašujejo tako na ravni vsebine, kjer kritično umeščajo dogodke, teme in

diskurze v družbeni kontekst in na sistemsko raven, kot tudi na ravni forme, kjer so velikokrat zavezani eksperimentiranju. A na alternativne medije je potrebno zaradi njihove kompleksne in prilagodljive narave gledati kot na fluidne, nestalne, včasih celo naključne hibridne forme, ki lahko prevzemajo določene mainstream prakse in jih implementirajo v »lasten novinarski etos in politično misel« (Berrigan v Guedes Bailey in drugi 2008, 87). Zaradi tega je bilo potrebno k raziskovanju pristopiti nekoliko drugače, uporabiti multiteoretski pristop in se osredotočiti na študije primerov ter različne vidike analize, preko katerih lahko bolje razumemo alternativne medije. Tako je večinski del pričujočega diplomskega dela zasedla empirična študija dveh slovenskih alternativnih medijev – Tribune in Avtonomije. Glede na strukturo raziskovanja, ki sem jo zasnovala na preseku poudarkov iz dela *Alternative Media* Chrisa Attona (2002) in iz študije Sare Platon in Marka Deuzeja (2003), sem skušala osvetliti njune ključne značilnosti, probleme in dileme, ter tako ustvariti nove uvide v razumevanje alternativnih medijev na sploh.

Skozi raziskovanje sem ugotovila, da se oba medija financirata izven uveljavljenih medijskih institucij, Avtonomija povsem avtonomno preko donacij, Tribuna pa preko ŠOU, institucije, ki financira obšolske študentske dejavnosti. Kljub temu, da imata precej različen način financiranja, so ravno sredstva tista, ki predstavljajo obema največji problem. Tribuna se na nenehno manjšanje sredstev prilagaja s posegi v vsebino in nižanjem honorarjev uredništva, Avtonomija pa problem nestalnega avtonomnega financiranja premaguje s prilagodljivo in daljšo periodiko izhajanja. Obe pri tem vztrajata v antikapitalistični drži in tako zavračata oglaševanje in komodifikacijo ter s tem komercializacijo časopisa, čeprav bi si lahko na ta način zagotovili rednejša in višja finančna sredstva. Tribuna dodatne vire financiranja išče v državnih in tujih razpisih, tovrstno financiranje pa Avtonomija zavrača, saj se ne želi prilagajati kakršnim koli zunanjim interesom in pogojem, neodvisnost od (ne)vladnih organizacij in trga jim namreč predstavlja enega ključnih idealov. Med njih sodi tudi egalitarna, nehierarhična kolektivna organizacija dela, ki temelji na konsenzualnem odločanju. Tega principa delovanja, ki odraža njihovo splošno vizijo demokratične družbe, se držijo tako na ravni uredništva kot širše. Del vizije direktne demokracije je tako tudi ideja širše participacije posameznikov v vseh družbenih sferah, tudi v politiki in medijski produkciji. Zato se skuša v produkcijski proces časopisa vključiti čim več ljudi. A participatornost Avtonomije je usmerjena predvsem na anarhistično skupnost, iz katere izhaja, saj se v njen produkcijski proces praviloma ne vključujejo posamezniki izven FAO. Hkrati pa priznavajo in s tem potrjujejo očitke, da je tovrstna samoorganizacija velikokrat neefektivna,

počasna in da terja ogromno pozornosti in energije. Vendar tega ne razumejo kot nujno slabost, saj se je potrebno samoorganizacije šele naučiti, hkrati pa se lahko zgolj na ta način zoperstavljajo kakršni koli odvisnosti in krepijo skupnost. Čeprav Tribuna na ravni idealov in predvsem vsebine, ki jo producirajo, prav tako zagovarja samoupravljanje, samoorganiziranje, neposredno demokracijo in egalitarnost, to na praktični ravni uveljavlja zgolj znotraj uredniške ekipe ali pa posredno. Že zaradi lastne institucionalizacije se je morala odpovedati določenim egalitarnim vidikom, saj odnosi moči in birokratizacija spodbujajo določeno hierarhično organiziranost in omejujejo možnosti participacije posameznikov. K temu doprinese tudi želja po rednem izhajanju in kvalitetni, inovativni vsebini, ki bi se v razmerah popolne demokratičnosti in široke participatornosti medija težko udejanila, saj bi postali tako manj učinkoviti, kot kaže primer Avtonomije. To dilemo, kako najti ravnovesje med, kot se zdi, medseboj izključujočimi ideali, pa skušajo zavestno premostiti z različnimi ukrepi, kot so mesečni odprti vsebinski sestanki za vse interesirane pisce, spodbujanje interaktivnega kolektivnega produciranja medijske vsebine, kot je bil to poskus ustvarjanja manifesta mladih ali pa odstopanje celotnih časopisnih sklopov samoreprezentaciji družbenih gibanj ali alternativnih, avtonomnih prostorov. Precejšnje omejitve participacije pri Avtonomiji in Tribuni pa so se pokazale na ravni spola, saj reproducirajo vzorce neenake vključenosti žensk mainstream medijske produkcije. Ta problem je predvsem očiten pri Tribuni na ravni uredništva in likovne vsebine. S tem raziskovalnim poudarkom sem skušala osvetliti dejstvo, da alternativnih medijev ne gre romantizirati in hvaliti kot izključno demokratičnih in progresivnih, saj še vedno nastajajo v specifičnem prostoru in času, kjer se družbene razmere moči ne ustavijo pred njihovim pragom.

Distribucija Avtonomije poteka zgolj preko prodaje izvodov, na spletu do nje ne moremo dostopati. Na splošno je raznovrstnost distribucijskih kanalov pri Tribuni precej večja, poleg bolj profesionalne prakse z zunanjim izvajalcem in možnim naročanjem na dom se poslužujejo tako *ad hoc* distribucije kot tudi distribucije preko spletne strani, elektronske pošte in socialnih omrežij. Tako, čeprav imajo občutno večja finančna sredstva, koristijo več brezplačnih distribucijskih kanalov kot Avtonomija. To kaže na željo po naslavljanju širše javnosti in s tem tudi po pridobivanju prepoznavnosti in spoštovanja, česar za Avtonomijo ne moremo trditi, kljub temu da si je komuniciranje z javnostjo zastavila kot enega izmed ciljev. Ta manjko »aktivnega vključevanja v javne razprave in aktivnosti« (Avtonomija – časopis anarhističnega gibanja 2011, 6) izpostavijo sami producentje Avtonomije kot eno njenih glavnih pomanjkljivosti.

Ker študije alternativnih medijev le redko stopijo korak dlje od načelne opredelitve vsebine alternativnih medijev kot kritične ali radikalne in ker je vsebina medijev tista, na osnovi katere večina bralstva vzpostavi edino relacijo do medija, sem se odločila, da bolj natančno raziščem vsebinske značilnosti Tribune in Avtonomije. Tekstovna vsebina pri obeh je izredno politična v ožjem smislu, torej zagovorniška, kritična, pristranska in usmerjena v razkrinkanje razmerij moči na vseh družbenih nivojih. Pri tem so močno prisotne politično-ekonomske teme, kritika kapitalizma in predstavniške (leve) politike, nenehno je govora o razrednem boju, o nujnosti direktne demokracije, solidarnosti, upor. Pri Avtonomiji je zaradi usmerjenosti v skupnost in želje po beleženju lastne zgodovine ogromno poročil, izjav FAO in samorefleksije, Tribuna pa za razliko od nje ogromno eksperimentira tako z besedili kot samo medijsko formo in likovnimi elementi. Slednje postaja za producente vedno bolj pomembno, saj razumejo časopis kot umetnost. Z drugačnim razumevanjem odnosa med tekstovno in likovno vsebino skušajo transgresirati konvencije, ki vladajo v mainstream medijih. Avtonomija pa zaradi svoje osredotočenosti v demokratično organiziranost, ki jo vidi kot končni cilj in edino področje, ki lahko ustvarja resnično alternativo uveljavljenim medijskim institucijam, ne posveča pozornosti eksperimentalnim praksam in inovativnosti na ravni medija kot produkta.

Ker so alternativni mediji živi eksperimenti, ki ne nastajajo v vakuumu in »nenehno generirajo nove konstelacije dilem in nasprotij« (Guedes Bailey in drugi 2008, 23), so ugotovitve raziskovanja le delni odraz značilnosti in dilem Tribune in Avtonomije, specifičen prostoru in času. Pri raziskovanju sem se prav tako osredotočila zgolj na določene vidike delovanja obeh medijev in tako na primer v celoti izpustila študijo bralstva, področje, ki mu raziskovanje alternativnih medijev posveča le malo pozornosti in je prav tako ključno za širše razumevanje njihovega delovanja. Vsekakor bi bilo potrebno raziskovati Tribuno in Avtonomijo z različnimi poudarki oziroma iz različnih (teoretskih in empiričnih) perspektiv. Smiselno bi bilo globlje raziskati njuno vlogo pri demokratizaciji komunikacije v slovenskem medijskem prostoru ali pa pomen znotraj alternativne javne sfere. Zanimivo bi bilo na primer podrobneje analizirati tudi v kolikšni meri producenti obeh medijev, ki so prestopili v mainstream medije ali pa v njih delajo vzporedno, v te institucije prenašajo ideale in prakse, ki jih gojijo znotraj Tribune ali Avtonomije ter s tem raziskati koliko vplivajo na demokratizacijo medijskega sistema oziroma v koliki meri jih ta v resnici determinira in podredi. S tovrstnimi različnimi pristopi bi si lahko ustvarili celovitejšo sliko o obeh študijah

primera, njihovi družbeni vlogi in pomenu alternativnih medijev nasploh, zato naj pričujoče diplomsko delo služi kot spodbuda nadaljnjemu raziskovanju.

6 LITERATURA

Albert, Michael. 1997. *What Makes Alternative Media Alternative?* Dostopno prek: <http://www.zcommunications.org/what-makes-alternative-media-alternative-by-michael-albert> (22. julij 2012).

Avtonomija - časopis anarhističnega gibanja. 2009a. Uvodnik, 1 (november): 3.

--- 2009b. Proces k federaciji za anarhistično organiziranje, 1 (november): 4–7.

--- 2009c. Čas je za naslednji korak! Poročilo z anarhističnega kongresa in obvestilo o ustanovitvi nove anarhistične organizacije pri nas. 1 (november), 8–10.

--- 2009č. Principi organiziranja in delovanja. 1 (november), 11–12.

--- 2010a. Kolofon, 2 (april).

--- 2010b. Srečanje v zibelki anarhizma: Londonski anarhistični knjižni sejem. 2 (april): 39–42.

--- 2011. Decentralizacija delovanja in velike izkušnje so pomemben korak. 3 (maj): 4–6.

Atkinson, Joshua. 2005. Towards an Understanding of the Complexities of Alternative Media: Potrayals of Power in Alternative Media. *Qualitative Research Reports in Communication* 6 (1): 77–84.

Atton, Chris. 1999. A reassessment of the alternative press. *Media Culture and Society* 21 (1): 51–76.

--- 2001. *Approaching Alternative Media: Theory and Methodology*. Paper presented at the annual convention of the International Communication Association. Dostopno prek: <http://staff.stir.ac.uk/david.miller.DELETE/teaching/Atton.om2001.pdf> (19. julij 2012).

--- 2002. *Alternative Media*. London: Sage Publications.

--- 2003. Infoshops in the Shadow of the State. V *Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World*, ur. James Curran in Nick Couldry, 57–69. Oxford: Rowman & Littlefield Publisher.

--- 2008. Bringing Alternative Media Practice to Theory: Media Power, Alternative Journalism and Production. V *Alternative Media and the Politics of Resistance: Perspectives and Challenges*, ur. Mojca Pajnik in John D. H. Downing, 31–48. Ljubljana: Mirovni inštitut.

--- 2009. *Alternative and Citizen Journalism*. Dostopno prek: http://researchrepository.napier.ac.uk/2482/1/Atton_chapter_revrev.doc (10. avgust 2012).

--- in James Frederick Hamilton. 2008. *Alternative journalism*. Los Angeles: Sage.

Bečirevič, Goran. 2011. Kaj ustvarjamo ko zavračamo? *Tribuna* (november): 14.

Benson, Rodney. 2003. Commercialism and Critique. California's Alternative Weeklies. V *Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World*, ur. Nick Couldry in James Curran, 111–128. Oxford: Rowman & Littlefield Publisher.

Bobnič, Robert. 2010. Mrhovinarji nad Haitijem. *Tribuna* (februar): 12–13.

--- 2011. Dogodek: Poročilo. *Tribuna* (november): 10.

Bohak, Samo. 2011. (Iz)pasti (iz) razvoja. *Tribuna* (september): 8.

Boyce, Carolyn in Neale Palena. 2006. *Conducting in-depth interviews: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input*. Pathfinder International. Dostopno prek: http://www.esf-agentschap.be/uploadedFiles/Voor_ESF_promotoren/Zelfevaluatie_ESF-project/m_e_tool_series_indepth_interviews.pdf (15. julij 2012).

Carter, Cynthia in Karen Ross. 2011. Women and news: A long and winding road. *Media, Culture & Society* 33 (8): 1148–1165.

Cissel, Margaret. 2012. Media Framing: a Comparative Content Analysis. *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications* 3 (1): 67–77.

Comedia.1984. The alternative press: The development of underdevelopment. *Media Culture Society* (6): 95–102.

Coyer, Kate, Tony Downmunt in Alan Fountain. 2007. *The alternative media handbook*. New York: Routledge.

Cox, Laurence, Alice Mattoni, Andrejs Berdnikovs in Michela Ardizzoni. 2010. Voices of Dissident: Activists' Engagements in the Creation of Alternative, Autonomous, Radical and Independent Media. *Interface: a journal for and about social movements* 2 (2): 1–22.

Curran, James in Jean Seaton.1997. *Power without responsibility: the press and broadcasting in Britain*. London; New York: Routledge.

Curran, James in Nick Couldry. 2003. The Paradox of Media Power. V *Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World*, ur. James Curran in Nick Couldry, 111–128. Oxford: Rowman & Littlefield Publisher.

Downing, John D. H. 2001. *Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements*. London: SAGE Publications.

--- 2003. The Independent Media Center Movement and The Anarchist Socialist Tradition. V *Contesting media Power*, ur. James Curran in Nick Couldry, 49–60. Oxford: Rowman & Littlefield Publisher.

Deleuze, Gill in Felix Guattari. 1987. *A thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Deuze, Mark in Sara Platon. 2003. Indymedia Journalism: A Radical Way of Making, Selecting and Sharing News? *Journalism* 4 (3): 336–355.

Fenton, Natalie. 2008. New Media, Politics and Resistance. V *Alternative Media and the Politics of Resistance: Perspectives and Challenges*, ur. Mojca Pajnik in John D. H. Downing, 61–80, Ljubljana: Mirovni inštitut.

Fuchs, Christian. 2010. Alternative Media as Critical Media. *European Journal of Social Theory* 13 (2): 173–192.

Guedes Bailey, Olga, Bart Cammaerts in Nico Carpentier. 2008. *Understanding Alternative Media*. Berkshire: Open University Press.

Global Media Monitoring Project. 2010. *Who makes the news? The Global Media Monitoring Project Report*. Dostopno prek: <http://www.whomakesthenews.org/> (10. avgust 2012)

Hadl, Gabriele. 2007. Community Media? Alternative Media? Unpacking approaches to Media By, For and Of the People. *Papers in International and Global Communication* 2 (07). Dostopno prek: <http://ics-www.leeds.ac.uk/papers/cicr/exhibits/45/hadl.pdf> (13. avgust 2012).

Hadl, Gabriele in Jo Dongwon. 2008. New Approaches to Our Media: General Challenges and the Korean Case. V *Alternative Media and the Politics of Resistance: Perspectives and Challenges*, ur. Mojca Pajnik in John D. H. Downing, 81–110, Ljubljana: Mirovni inštitut.

Hamilton, James. 2000. Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities. *Journal of Communication Inquiry* 24 (4): 357–378.

--- in Kim Eun-Gyoo. 2006. Capitulation to capital? OhmyNews as alternative media. *Media Culture Society* 28 (4): 541–560.

Harcup, Tony. 2003. »The unspoken – said«. The journalism of alternative media. *Journalism* 4 (3): 356–376.

--- 2005. »I'm doing this to change the world«: journalism in alternative and mainstream media«. *Journalism Studies* 6 (3): 361–374.

Hardt, Hanno. 1996. The End of Journalism: Media and Newwork in the United States. *Javnost* 3 (3): 21–41.

--- 2008. Talk, or the Decline of Conversation in the Age of Mass Communication. V *Alternative Media and the Politics of Resistance: Perspectives and Challenges*, ur. Mojca Pajnik in John D. H. Downing, 17–30, Ljubljana: Mirovni inštitut.

Kaluža, Jernej. 2011. Evolucija misli o revoluciji 150 v eni glavi. *Tribuna* (november): 4.

Korsika, Anej. 2010a. Z vso hitrostjo ... Naprej v preteklost!. *Tribuna* (januar): 7.

--- 2010b. Vloga dela pri preobrazbi človeka v opico. *Tribuna* (november): 24–25.

Laclau, Ernesto in Chantal Mouffe. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.

Langlois, Andrea in Fubois Frédéric. 2005. Introduction. V *Autonomous media: activating resistance & dissent*, ur. Andrea Langlois in Frédéric Dubois, 9–15, Montreal: Cumulus Press. Dostopno prek: <http://cumuluspress.burningbillboard.org/autonomousmedia.html> (10. avgust 2012).

Lovink, Geert. 2002. *Dark Feber: Tracking Critical Internet Culture*. Cambridge (Mass.); London: Mit Press.

Močnik, Rastko. 1984. Uvodna študija. *Cenzura in svoboda tiska*. Karl Marx, 7–22. Ljubljana: Krt.

McManus, John H. 1994. *Market-Driven Journalism: Let the Citizen Beawre?* Thousand Oaks: Sage Publications.

Mouffe, Chantal. 1993. *The Return of the Political*. London: Verso.

Ostertag, Bob. 2007. Social Movements and the Printed and Electronic World. V *Alternatives on Media Content, Journalism, and Regulation. The Grassroots Discussion Panels at the 2007 ICA Conference*, ur. Seeta Peña Gangadharan, Benjamin De Cleen in Nico Carpentier, 31–40. Dostopno prek: http://www.researchingcommunication.eu/reco_book2.pdf (12. avgust 2012).

Pajnik, Mojca. 2010a. *Alternative journalism: Reverting mainstream journalism practices*. Paper presented at the conference Social (In)Equality: Old Risks and New Challenges. University of Primorska, Science and Research Centre of Koper. Neobjavljeno gradivo.

--- 2010b. Konceptualizacija alternativnih medijev: O pomenih alternativnega. *Teorija in praksa* 47 (1): 41–58.

Pavličič, Andrej. 2009. Vsiljena ločitev znotraj enotne družbene prakse. *Avtonomija* 1 (november): 40–41.

Pavličič, Andrej in Rok Pregelj. 2010. Resonance. *Avtonomija* 2 (april): 53–55.

Pureber, Tjaša. 2009. Hrvaški študentski upor: »En svet, en boj, izobrazba ni naprodaj!« *Avtonomija* 1 (november): 20–22.

Rennie, Ellie. 2006. *Community Media. A Global Introduction*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Rodriguez, Clemecia. 2001. *Fissures in the Mediascope. An International Study of Citizen's Media*. New Jersey: Hampton Press, Inc.

--- 2003. The Bishop and his Star: Citizens' Communication in Southern Chile. V *Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World*, ur. Nick Couldry in James Curran, 177–194. Oxford: Rowman & Littlefield Publisher.

Sandoval, Marisol. 2009. A Critical Contribution to the Foundations of Alternative Media Studies. *Online International Journal of Communication Studies* (1). Dostopono prek: <http://www.kurgu.anadolu.edu.tr/dosyalar/6.pdf> (10. avgust 2012).

Smrke, Jurij. 2009. Študentski tisk kot način družbenopolitične participacije. *Tribuna* (december): 4.

--- 2011a. Abstraktni ekspresionizem kot orožje hladne vojne. *Tribuna* (marec): 20–21.

--- 2011b. Uvod v okupacijo, uvod v časopis. *Tribuna* (november): 1.

--- 2011c. Časopis je mrtev. Naj živi časopis. 60 let tribune. *Tribuna* (december): 4–5.

Splichal, Slavko. 2001. Publiciteta, množični mediji in delitev oblasti. *Teorija in praksa* 38 (1): 29–46.

--- 2003. Od »sumne sreče« h kultiviranemu razglabljanju. Bentham in Kant o načelih javnega komuniciranja. *Teorija in praksa* 40 (6): 985–1011.

Straus, Matevž. 2009. Političnost dreka. *Tribuna* (december): 17.

ŠOU v Ljubljani. 2009. *Po enajstih letih molka spet kričimo – prihaja Tribuna!* Dostopno prek: http://www.sou-lj.si/novo/index.php?option=com_content&task=view&id=937 (10. avgust 2012).

Tribuna. 2010a. Trobilo, (januar): 2.

--- 2010b. Napovednik, (februar): 29.

--- 2010c. Trobilo, (junij): 3.

--- 2010č. Uvertura, (november): 2.

--- 2011a. Sekcija za eksperiment v medijski formi, (februar): 12–13.

--- 2011b. Okupacija s časopisom, (november): 1–4.

--- 2011c. Transgresija, (december): 2–31.

--- 2012a. Okupacija, (april): 10–11.

--- 2012b. Grafit, (april): 18–19.

--- 2012c. Kolofon. (junij): 2.

Vatikiotis, Pantelis. 2008. Challenges and Questions for Alternative Media. V *Alternative Media and the Politics of Resistance: Perspectives and Challenges*, ur. Mojca Pajnik in John D. H. Downing, 111–124, Ljubljana: Mirovni inštitut.

Vodeb, Oliver. 2008. *Družbeno odzivno komuniciranje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vodovnik, Žiga. 2010. *Anarhija vsakdanjega življenja. Zapiski o anarhizmu in njegovih pozabljenih pritokih*. Ljubljana: Založba Sophia.

Vindiš, Aljaž 2012: *Študentski časopis Tribuna: celostna študija likovnega uredništva*. Diplomsko delo. Ljubljana: Akademija za likovno umetnost in oblikovanje.

Waltz, Mitzi. 2005. *Alternative and Activist Media*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Wengraf, Tom. 2001. *Qualitative Research Interviewing*. London: Sage Publications.

Wikipedia. 2012. *Tribuna (časopis)*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Tribuna_%28%C4%8Dasopis%29 (12. avgust 2012).

PRILOGA A : Vprašanja za intervju

1. Kaj vas motivira za ustvarjanje medija in kakšni so cilji, ki jih (z lastnim delovanjem ali preko medija) želite doseči?
2. Kaj so ključni problemi produkcije vašega medija in kaj so osrednje dileme, s katerimi se srečujete?
3. Kako se vaš medij financira, kaj so pri tem ključni problemi in kako jih rešujete? Vam tovrstno financiranje zagotavlja avtonomno delovanje?
4. Kakšen je vaš odnos do komercializacije medija in bolj specifično do financiranja z oglaševanjem?
5. Kako poteka delitev dela v uredništvu in širši produkcijski ekipi (pisci, ilustratorji...)? Je delitev vlog jasna in organizacijska struktura (ne)hierarhična?
6. Opišite kako v splošnem poteka postopek produkcije medija (od ideje do tiska)?
7. Je vaš medij participatoren; torej se v njegovo produkcijo z lahkoto vključuje večje število ljudi in če ja, kako?
8. Se vam zdi participatorna narava medija pomembna in zakaj?
9. Podrobneje me zanima kakšen primer, kjer ste, uspešno ali ne, skušali produkcijo vsebine ali pa tudi same organizacijske strukture odpreti za participacijo posameznikov, ki še niso vpeti v produkcijski proces medija?
10. Kako ocenjujete razmerje med spoloma na ravni participacije pri produkciji vašega medija?
11. Kako poteka distribucija vašega medija?

12. Glede na hipotetično precej večjo doseg bralstva in finančno razbremenitev, me zanima zakaj ne izhajate na spletu oziroma zakaj ne izhajate zgolj preko spleta?
13. Kot kakšno bi v splošnem opisali vsebino časopisa. katere so ključne teme in na kakšen način jih obravnavate ter zakaj?
14. Kaj menite o profesionalnih novinarskih standardih in praksah? Katere lahko zasledimo v vašem časopisu in katerih ne ter kako bi opisali lasten novinarski etos in ideale, ki se jih pri produkciji medija držite?
15. Zakaj ste izbrali časopisno formo in kako bi opisali splošno oblikovno plat medija oziroma njegov likovni jezik? Ste umetniški medij?